
Innhold

LEDER	En fattig jomfru uten lønn.....	2
JULETIDA	Guds kjærlighets makt over menneskene <i>Jacob Jervell i samtale med Grete Hauge</i>	4
	Julesalmene i det nye salmebokforslaget <i>Av Gro Bergrabb</i>	10
BARN OG GUDSTJENESTE	Forkynnelse – for barn og voksne? <i>Av Inger Marie Lindboe</i>	14
	Barndom og jul <i>Av Ivar Selmer-Olsen</i>	21
	Barn og unges deltagelse i gudstjenesten som ekklesiologisk utfordring <i>Av Elisabeth Tveito Johnsen</i>	29
JULAFTEN	Om å forkynne evangeliet på julaften <i>Av Rolv Nøtvik Jakobsen</i>	37
	Julepreiker av Silje Kvivle Andreassen, Grete Hauge, Ingrid Rian, Ellen Aasland Reinertsen og Ingeborg Sommer	39
1. JULEDAG	«Det som ble til i ham, var liv, og livet var menneskenes lys» <i>Av Trond Bakkevig</i>	47
2. JULEDAG	Kva skal vi gjøre med Stefanus? <i>Av Andreas Hilmo Grandy-Teig</i>	50
NYTTÅR	Året som gikk <i>Av Marit Bunkholt</i>	55
DE HELLIGE TRE KONGER	På ukjente veier mot det uventede <i>Av Åste Dokka</i>	57
INNSPILL	Makt på kne <i>Av Leif Bremer</i>	59
	Det er dommedag i klimadebatten <i>Av Ole Jakob Løland</i>	60
BOKMELDING	Karl Erik Harr: <i>Is og ild. I Hans Egedes kjølvann</i>	62

En fattig jomfru uten lønn...

Så ble det jul i år igjen. Men alt er ikke slik det var i fjor. I år daler englene ned i skjul, tett fulgt av fallende aksjekurser. Vi går inn i julehøytida til lyden av finanskrisas apokalyptiske hylekor. Den er mer enn høy nok til å overdøve englesangen.

Det var sikkert ingen overraskelse for enkelte økonomer, men for mange kom finanskrisa som julekvelden på kjerringa. I etterpåklokskapens navn er det i grunnen merkelig, ettersom man sikkert visste at veksten i finansmarkedene ikke kunne fortsette inn i evigheten. Det snakkes om en naturlig korreksjon av et marked på ville veier. Naturen følger sine lover, så også markedet. Var det Guds usynlige hånd som tok affære og stoppet galskapen?

Neppe. Teologer og kirker har riktignok i lengre tid protestert mot et urettferdig og utbytende økonomisk system. Kirkenes Verdensråds dokument *Agape* («Alternative

Globalisation Addressing Peoples and Earth»), bruk søkefunksjonen på kirken.no for å finne dokumentet) er en viktig protest mot en globalisert kapitalisme som stadig har blitt mer og mer brutal. Men tross viktige bidrag har kirkene aldri klart å mobilisere de store massene til et fundamentalt oppgjør mot dagens økonomiske tankesett. Det bør man imidlertid ikke gi opp.

Det er interessant å kaste et blikk bakover til det gamle kirkelige ågerforbudet. Hvorfor var kirka i mange hundre år motstander av å kreve renter på utlån? Den gangen tenkte man at det å la penger vokse i seg selv var syndig. Det stred mot både kjærlighetsprinsippet og rettferdighetsprinsippet. Kun menneskelig arbeid og naturen kunne frambringe vekst. Penger kunne ikke føde penger. Det var *ora et labora* som gjaldt. Etter hvert som kirka så egennyten av rentene, ble det fra 1400-tallet litt etter litt lempet på forbudet, og resten av historien kjenner vi. Å hente fram igjen renteforbudet er neppe løsningen på dagens krise, men det er allikevel verdt å minne om. Det forteller oss at dagens rådende system ikke er naturgitt,

og derfor heller ikke noe man skal godta som en selvfølge. Og det åpner for å stille kritiske spørsmål.

Med middelalderens argumenter kan vi la oss inspirere til å fokusere på mennesker og menneskers arbeid som sentrum for økonomien. Å knytte vekst til de grensene naturen setter, tydeliggjør også forbindelsen mellom det økonomiske systemet og konsekvensene for naturen. Og hvis det er sant at det ikke lenger finnes en direkte sammenheng mellom realøkonomien og finansmarkedet, må vi spørre oss hvordan man forholder seg til dette teologisk – i lys av de gamle tankene om rettferdighet og kjærlighet. Vi må selvsagt ta økonomifaget alvorlig og la det informere våre diskusjoner. Men teologiens kritiske verktøy kan åpne for en samtale om hvem de økonomiske systemene vi opprettholder tjener. Vi drister oss til å spørre om det i det hele tatt blir jobbet teologisk med økonomiske spørsmål ved landets teologiske fakulteter. Eller har modernitetens differensiering ført til at teologer kun beskjeftiger seg med «teologi», og at samfunnsspørsmål ikke oppfattes som relevante for kirka?

Alt er definitivt ikke slik det var – selv ikke ved juletider i fjor. En annen og kanskje mer alvorlig forskjell er at aksjonen «Gi oss jula tilbake» i år har blitt avlyst. Den ble lagt ned 24. september, samtidig som julemarsipanen ble lansert i landets butikker. Aksjonen som trofast har mobilisert mennesker mot kjøpefest og dårlige juleprioriteringer har etter alle disse årene gitt opp. I år har både markedet og motkulturen kollapset. Hva har vi igjen? Løsningen ligger i alle fall ikke i den strategien som virker som et naturlig valg for de som tjente penger på den økonomiske urettferdigheten – å sitte stille til stormen blåser over og håpe alt vil fortsette som før.

Med dette som klangbunn går vi inn i julehøytida. I kirkebenkene vil det kanskje sitte ansatte i konkurstruede bedrifter. Hyggelig er det ikke, og umulig å ta lett på. Men, kan det også by på nye muligheter for forkynnelsen og erfaringen av budskapet om Gud som kommer inn i det fattige? I år skulle det være enda mindre nødvendig å understreke at det er til *denne* verden Jesus kommer. Til en verden i krise. Nå som da. Det er i det minste noe – og det minste var nettopp det vi behøvde.

*Sven Thore Kloster og
Andreas Hilmo Grandy-Teig*

Guds kjærlighets makt over menneskene

Jacob Jervell og Grete Hauge i samtale om julen, inkarnasjonen og gudsriket

Grete Hauge: *Jeg har lyst til å ta utgangspunkt i at mennesket Jesus hadde et veldig spesielt liv. Etter hvert begynte menneskene å spørre: Hva betyr han, hvem er han og hva skjer? Så måtte alt dette ikles et religiøst språk med legender, fortellinger og barnsdomsfortellinger. En type religiøst språk er inkarnasjonen, at Gud ble menneske. En annen type religiøst språk for å klargjøre hvem Jesus er, er talen om Guds rike. Siden det er jul kan vi jo begynne med inkarnasjonen. Er du enig med meg i at mennesket Jesus krevde et religiøst språk for hva han betydde, hva han gjorde og hva han er? Og at det er det religiøse språket vi har?*

Jacob Jervell: Det som er interessant er jo at når du ser på Jesus selv, bruker han ikke religiøst språk. Det sier jo mye om Jesus selv at han bruker dagligtalen, folkets språk. Hvis du sammenligner Jesu forkynnelse og måte å snakke på med datidens prester, de skriftlærde, de lovlærde, så er det en helt annen verden.

Dette er også et syn på inkarnasjonen som aldri har vært fremme. Dette med språket. Vi knytter inkarnasjonen til fødselen. Han er

født og så videre, det er inkarnasjonen. Da har vi mistet noe helt vesentlig. Nemlig at inkarnasjonen har en historie. Inkarnasjonen fullbyrdes i Jesu språk, fullbyrdes i Jesu helbredelser, den fullbyrdes i hele hans historie. Inkarnasjonen er ikke klar før han tas ned av korset. Da er inkarnasjonen skjedd. Med dette får du en ganske annen bredde og et ganske annet innhold. Han er gått inn i hele det menneskelige liv fra A til Å. På den måten er Gud blitt menneske – eller blitt medmenneske.

Denne delen har også blitt borte i vår tale om inkarnasjonen. Hele tanken at Jesus er blitt som oss. Eller, Gud er blitt som oss, for at vi skal bli det virkelige mennesket – for at vi også skal bli mennesker. Inkarnasjonen blir på en måte en tørr, abstrakt formel om du ikke får med at hele Jesu liv og død er inkarnasjon.

Om vi skal oppleve inkarnasjonen i kjøtt og blod, kan vi erstatte alle steder det står Jesus med Gud. Lese NT, lese evangeliene på den måten. Det var Gud som ble født i Nasaret, det var Gud som vokste opp, og det var Gud som hadde faren Josef og det var

Gud som helbredet, det var Gud som satt med tollere og syndere, det var Gud som var den fattige, det var Gud som ble korsfestet... Det er den eneste måten for virkelig å få kjøtt og blod på dette.

Jeg har lyst til å komme med et kjettersk spørsmål, for jeg er fascinert av panenteisme. Da er det guddommelige i oss og rundt oss og mellom oss. Jeg tenker at inkarnasjon da blir noe helt annet enn det vi er vant til å høre. Når du forteller om inkarnasjonen, kan jeg også knytte det til tanken om panenteisme, kan jeg ikke?

Ja, vi kan erobre panenteismen .

Synes du vi trenger å erobre panenteismen?

Ja, det er mye i det, men... Vi hadde jo en norsk forfatter som het Gabriel Scott. Nå ville ikke han uttale seg om inkarnasjonen – teologi var for han en vederstyggelighet – så han oppdaget ikke hvor mye teologi han drev med. Men Gud ble ikke natur.

Hos deg eller Scott?

Jo, han blir det delvis hos Scott. Det er det nærmeste han kommer inkarnasjonstanken, ikke at Gud er i alle, men at alt er i Gud. Og det er en ganske vesentlig forskjell. Men Scott er en veldig pessimist når det gjelder mennesket. Han vil helst ikke ha noe med det å gjøre. Men naturen er både inkarnasjon og åpenbaring av Gud.

Og det er vel verd å tenke på. Kanskje vi kan gi et nytt bidrag til inkarnasjonslæren. Vi sliter jo med dette problemet. Jeg tenker på da jeg satt i etisk råd og vi også holdt på med miljø og natur. Da husker jeg Tranøy si i en av samtalene, at om det bare hadde vært mulig å erklære naturen for hellig, så hadde vi løst massevis av problemer.

Ja, for det sier jeg i Paulus: Naturen er hellig, jeg har lært det fra Mayakvinnene.

Ja, ja. Jo, jo. Du har jo svakheten hos oss i skapelsesberetningene.

Det var det jeg ville si. Det går ikke an å snakke om skapelsen på den måten vi gjør, verken om vi tenker at naturen er hellig eller om vi tenker evolusjonistisk. En evolusjonsteori går egentlig ikke i hop med skapelsesberetningene. Men skapelsesberetningene går som poesi og som noe vakkert. Men vi har aldri vært i Paradis, vi skal ikke frelses tilbake.

Det er klart det er vakker poesi og bilder. Det var jo datidens vitenskap. Det var det det var. I og for seg er det klart at de mente at det hele skjedde på den måten. Det var vitenskapelig holdbart den gang. Men det som blir stående også om du regner med evolusjonslæren, så blir det jo stående at også med Big Bang er det skapelse.

Men det er en skapelse med godt og ondt , med alt.

Ja, det er en skapelse med godt og ondt i. Syndefall har du riktignok hos Paulus faktisk, i skapelsen i Romerbrevet 8. Men da er vi langt unna inkarnasjonen.

Men for meg er det vesentlig, fordi det skurrer med den vanlige inkarnasjonstenkningen når jeg tenker at det guddommelige også er i oss og mellom oss. Eller at vi er i det guddommelige.

Ja, jo, det spørs hvordan du vil utforme det? At Gud er i oss har du med Guds rike. Men det er bare det at der kommer og går det.

Ja, det kommer med Jesus, og går uten ham? Dette synes jeg blir så vanskelig. At Guds komme til verden er på grunn av Jesus, og

at Guds rike er på grunn av Jesus og at det dermed skjer en gjenopprettelse, en frelse. Det blir så teknisk. Eller hva?

Jo, jo, men da spør det om det tekniske språket er forståelig eller ikke forståelig.

Det er bilder, er det ikke det?

Inkarnasjonen er ikke et bilde. Hvis du går tilbake til antikkens forståelse av bilde så er du der. I bildet er jo realiteten hele tiden til stede. Men vi er ikke i stand til å tenke på den måten lenger. Vårt bilde har noe annet bak seg. Realitetene er ikke inni selve bildet. Og derfor har vi også problemer med mennesket skapt i Guds bilde. Det blir jo bare tomme ord det. Vi sier at mennesket er skapt i Guds bilde, men hva betyr det? Ja, det må være kjærligheten, eventuelt, som må være medfødt. Kjærligheten kan ikke være annet enn medfødt, ellers hadde den vært død for lenge siden. Jeg vil også mene at det som heter tro er i mennesket fra fødselen av.

I alle mennesker.

Ja, i absolutt alle er troen der.

Troen på?

Troen på en eller annen Gud, troen på en annen. Spørsmålet er hvem denne andre er. Jeg tolker det at vi er skapt i Guds bilde som at vi er skapt i og av kjærlighet til kjærlighet. Og det følger oss helt fra begynnelsen av.

Det ville en humanetiker også kunne si. Jeg tenker at som kristne er det viktig for oss med det religiøse språket og at det har en eksistensiell verdi for oss. En humanetiker ville bruke andre ord.

Jada, det kan du godt si. Men det ville jo være veldig fint! Vi må gjerne bruke andre ord, for saken er den samme. Men det ville en humanetiker av i dag synes var veldig

ille. Jeg har jo sagt til noen humanetikere jeg kjenner at de kommer til å få en overraskelse den dagen de sitter på Guds fang – for det kommer de helt sikkert til å gjøre. De tar det som en uforskammethet.

Julaften og juleevangeliet. Hva synes du det er viktig at menneskene hører? Hvordan blir inkarnasjonsteologi til forkynnelse i din munn?

Det kommer litt an på hvilket evangelium du har på julaften. Det er problematisk med Lukas, men det er ikke så veldig vanskelig med Johannes. Da tenker jeg på å trekke linjen direkte fra Ordet til de menneskene som sitter i kirken. Er det riktig som det står der, at alt er blitt til ved ham, og uten ham er ikke noe blitt til av det som er blitt til? Da sier han noe direkte om dem som sitter i kirkebenken – at han som er født er en slektning. Og om du vil, du kan snu på dette med gudsbilder og si at de bærer på Guds gener.

Ja, da er jeg helt enig.

Jo, men Johannesprologen åpner jo for det. For den erobrer det hele. Og dermed er det sagt noe om den direkte forbindelseslinjen mellom Jesu fødsel og oss, mellom inkarnasjonen og oss. Ikke bare er vi i slekt med han, vi er faktisk hans brødre samtidig. Jesus er far og bror på samme tid – ikke dårlig! Det første medmenneske er født, født i Betlehem. Vi har snevret det inn så forferdelig. Når Gud ble menneske, blir han fremstilt som en som er helt isolert i julen for alle. Mens vi skulle si at han nå har blitt som oss, og at han fører oss til det vi opprinnelig er skapt til. Uten at vi blir som barn igjen, det er noe med det.

Ja, men hvis vi opprinnelig er skapt til å være fullkomne eller gode mennesker, hvor-

for skal vi da tilbake?

Vi skal tilbake fordi vi er så flinke til å ødelegge det opprinnelige.

Har ikke det opprinnelige alltid hatt ødeleggelse i seg? Naturen er rå, og har alltid vært rå og ødeleggende.

Ja, har den det? Har den alltid vært rå og ødeleggende? Da får vi spørre Paulus på nytt. I følge Paulus har den ikke vært det.

Det er jo ikke sikkert Paulus har rett?

Jo, han har veldig mye rett synes jeg. Ethvert barn som fødes, fødes som en Kristus etter inkarnasjonen, og fødes samtidig som en Adam. Skal inkarnasjonen virkelig ha den betydning den etter mitt skjønn har i NT, så må dette også være med. Samt at Kristus i Johannesevangeliet er knyttet til selve tilblivelsen av mennesket: *Alt er blitt til ved ham. Ingenting er blitt til uten at det er blitt til ved ham.* Alt som er til handler om mennesket i denne sammenheng. Naturen er ikke akkurat der.

Det blir skille mellom natur og menneske?

Ja, i en viss grad er det nødt å bli til det. Jeg kan ikke skjønne at du kan komme forbi å skille. Du kan kanskje knytte det noe nærmere om du spør hva det er av dyr i mennesket eller av naturen? Men vi spør ikke motsatt, hva det er av mennesket i naturen? Hva er det av mennesket i dyret? Må vi ikke også spørre på den måten? Jeg spør. Jeg har ikke noe svar på det. Det er veldig farlig slik vi avgrenser inkarnasjonen. Og derfor er det viktig for meg å få med at inkarnasjonen er en hendelse som skjer fra fødselen og til det øyeblikk Jesus tas ned av korset. Det er inkarnasjon. Viss det virkelig er slik at Gud er blitt menneske i inkarnasjonen, må han også være det i et menneskes historie. Ikke

bare som en enkelthandling, men som et liv. Gjennom et helt liv, der Gud ble inkarnert som menneske.

Jeg er så konkret, det strever jeg med. Gud kan være en kraft?

Ja, det også, selvfølgelig. Du kan ikke ta bort personen. Om du fjerner personen, er du i djevleskapen. Skal du snakke om Satan må det være det upersonlige. Det var en av de ting jeg synes jeg lærte av krigen som jeg aldri ble ferdig med. Jeg har lest hundre tusen sider om krigen, og jeg fortsetter. Jeg blir aldri ferdig med det.

Det som slo meg ved alle disse fryktelige tingene som skjedde i konsentrasjonsleirene, var at de folkene som drev på med dette var vanlige hverdagslige mennesker, ærlige og «honette» folk – som det het i gamle dager – som drev på hjemme og var gode familiefedre og veldig hyggelige og vennlige og så videre. Og som gjorde disse jævlige tingene. Hvordan var det mulig? Fordi de greide å opptre upersonlig. De sjaltet ut sin personlighet i dette. Ikke bare følelsene, men hele personligheten var sjaltet ut. Hitler greide å skape upersonlige mennesker, noe som er ganske sterkt. Opptre du upersonlig har du greid å fjerne gudsbildet i deg. Du kan ikke sløyfe personen, etter mitt skjønn. Det er livsfarlig.

Gud er ikke individ. Er han noe, er han fellesskap. Det burde være vårt bidrag til Gud: fellesskap. Gud er et vi. Fra begynnelsen av er han et vi. Og derfor må du ikke snakke om individ – med den gamle forståelsen av person. For person må bety den som det gode klinger igjennom. Det har vi mistet totalt. Derfor er jeg livredd for at personen skal bli borte. At det upersonlige skal få makten. Det er det som ofte skjer med oss. Vi er jo lite flinke i kirken til å snakke

om mennesket og hva mennesket egentlig er. Veldig lite flinke til å snakke om person. Mennesket skapt i Guds bilde har blitt en frase, dessverre. Inkarnasjonen forblir et uforståelig lærestykke. Det er ganske pussig å se på nyere dogmatikk om inkarnasjonen. Det vesentlige de sier er at det må ikke forstås slik eller slik.

Det med gudsriket da? Og da kunne vi gå innom barsedåpen eller dåpsliturgien, hvor teksten sier om gudsriket: Uten at dere blir som barn kommer dere ikke inn i Guds rike. Jeg synes nok at mye av dåpsliturgien går på å skulle frelse et ugudelig barn. Det er så lite raust av Gud, om det var sånn. Jeg tenker at Ola er Guds barn fra starten av.

Det henger også litt sammen med at barnet utelukkende er et individ for oss, og ikke et vi. Vi tenker overhode ikke slik at når vi står der med et lite barn som skal døpes, så står vi der også med et menneske som er en del av et vi. Slik at det bærer også viet med seg. Vi har egentlig ikke noe skikkelig liturgi for det. I stedet blir barnet et stakkars ugudelig individ. Vi har med oss et vi som også bærer verdens elendighet på en side sett. Allerede fra fødselen er verdens elendighet lagt på det, for det er et vi. Vi er alle medskyldige på den måten. Da må vi omforme liturgien på en helt annen måte enn sånn som vi har det. For i dag døper vi bare individer, på grunnlag av arvesynd.

Hvorfor vant Augustin?

Ja, det kan du si. Den barsedåpsliturgien kan bli helt forferdelig. Jeg snakker med foreldrene på forhånd. De sier «jammen, stakkars liten, hun vet ikke hva synd er». «Nei», sier jeg, «men hun er en som også er med på å bære et vi. Hun er en som er med på å bære et vi i en større sammenheng, som

er blanda drops.» Født med slektens synd og skyld – jeg prøver å forklare det ut fra dette med et vi. Hun er ikke isolert, hun er født inn i en sammenheng.

Men, liturgien kommuniserer ikke uten gode forklaringer. Og da blir det noe galt.

Nei, den kommuniserer ikke, helt enig. Men, du kan rette opp veldig mye ved en samtale med foreldrene på forhånd. Du kan jo i og for seg også godt sløyfe denne setningen. Men jeg gjør det ikke, jeg forklarer den. Biologisk er hun hverken far eller mor, hun er ingen av dere. Men, hun er en ny kombinasjon av gener. Men det er et vi – hun fødes inn i en historie.

Men, hun er Guds barn, hun blir ikke Guds barn.

Hun er skapt i Guds bilde hun som alle andre.

Hva med å bli Guds barn i dåpen, født på ny ved Den Hellige Ånd? Da er det dette syndige menneske som skal inn i gudsriket. Det må da være i gudsriket, eller hva er gudsriket?

Vi burde kvitte oss med ordet rike, vi skulle ha tatt det ut for lenge siden. For da er du i hele tanken om område eller sted, eller et eller annet sånn i den retningen. Og det er og blir galt. Vi bør finne et annet ord enn det som står der, nemlig at det dreier seg om Guds herredømme. Det som står der er Guds herredømme. Guds rike er heller der hvor Guds kjærlighetsmakt rår. Det er Guds rike, og hun bekreftes. Nå er Guds rike over henne. Men det kan forsvinne og bli borte.

Hvordan?

Da må man ta mennesket på alvor når de sier nei takk, jeg vil ikke ha noe med dette

å gjøre. De tror de kommer løs, men det er nesten umulig å komme løs fra troen, vet du. Den sitter så fast i oss alle. Det kan man også si til mennesket iblant. Jeg har sagt det når noen kommer og sier at de dessverre har mistet troen. «Mistet den», sier jeg, «tror du det er så lett? Å nei, det har du nok ikke. Den er der, du har bare satt noen litt andre ord på den.»

Når det gjelder dette med Guds rike. Du kan si at det er et perspektiv over det som også er blitt borte. Guds rike er bestemte handlinger fra Guds side. Det er Guds nærvær, og det har en historie som går frem mot at gudsriket blir alt. At gudsriket blir alt i alle. Om du vil, det er handlinger fra Guds side, det er Guds nærvær som ender opp i himmel og jord under Guds kjærlighet i Guds kjærlighet. Da blir det et sted eller en tilværelse for alle. Du har jo dette at Guds rike er inni dere, som vi stadig bruker og stadig misbruker. For det er klart at i det øyeblikket Gud har makt – har kjærlighetens makt over et menneske – da er Guds rike inni dere. Men først da.

Men vi individualiserer. Vi har tatt det totalt ut ifra vi-et. Vi individualiserer gudsriket, privatiserer det om du vil. Første gang jeg leste om gudsriket tenkte jeg: Fri og bevare meg, jeg orker ikke gå rundt å bære på Guds rike. Men en kan si at i det øyeblikk Guds kjærlighet er i deg – for Gud er jo kjærlighet så vidt jeg har skjønt i den hellige skrift – da er vi også bærere av Guds rike.

Da burde vi se på hverandre med atskillig større respekt enn vi gjør i dag. Og da kan du ta det du sa med naturen. Guds rike, når det fullbyrdes, omfatter alt og hele tilværelsen med Guds kjærlighet. Vi har jo befolket himmelen bare med mennesker, vi. Og egentlig har vi befolket det gudsrrike som kommer også bare med mennesker. Vi har

mistet noe der.

Hva har vi mistet?

Hva var egentlig Paradiset som skal komme tilbake?

Jeg har bare tenkt å dø, og det var det.

Å ja, det greier du ikke, det får du ikke til.

Gjør jeg ikke?

Nei, jeg tror ikke du greier det. For i det tilfelle har du makten over døden. Og den får du ikke.

Så du tenker at jeg engang vil tenke at det er noe mer?

Ja, det er jeg ikke i tvil om at du kommer til å tenke. For meg er det slik at Gud har skapt livet og at det går sammen med noe i oss. Det vi vil, er liv. Dypest sett vi vil liv. Og det er vårt egentlige begjær når alt kommer til alt: livet. Vi vil livet og vi vil ha livet. Og derfor aksepterer vi heller ikke døden. Vi skal heller ikke akseptere den. Det som kan overvinne min død er det eneste jeg kan tro på, når alt kommer til alt.

Jeg har jo vært ute for det motsatte, mennesker som blir vettskremte ved tanken på at de aldri skal dø. Det som vi kaller dødsangst er også egentlig oppstandelsestro for meg. Det er et slags hat mot døden. En intens motvilje mot døden. Og alle de predikater vi bruker om Gud, kjærlighet og allmakt, og jeg vet ikke hva – vi har aldri kalt Gud for død. Aldri. Jeg vil ikke forsones med døden, jeg.

Jacob Jervell er professor emeritus ved

Det teologiske fakultet

Grete Hauge er sokneprest i

Paulus kirke i Oslo

grehau@broadpark.no

Julesalmene i det nye salmebokforslaget

Av Gro Bergrabb

Julesalmer til ethvert behov

Vi er inne i en spennende og intens høringsfase rundt forslaget til ny norsk salmebok. Eller rettere sagt: til nye norske salmebøker. Sammen med det øvrige materialet fra gudstjenestereformen skal det følge to salmebøker: En kjernesalmebok hvor det beste og antatt mest slitesterke fra Norsk salmebok, Salmer 97 og et mindre utvalg «nye» salmer er tatt med. Så kommer det også et tillegg, en erstatning for Salmer 97, som skal kunne skiftes ut oftere, og som skal inneholde materiale som det vil være naturlig å prøve mer ut før man er klar til å avgjøre om salmen har en plass i fremtidens salmebøker. Hvis vi ser forslaget under ett, altså både det som er foreslått videreført fra Norsk Salmebok, Salmer 97 og det som er tatt inn av nytt stoff, presenteres vi for i alt femti julesalmer. Det er et betydelig antall. Det sier noe om julens plass i kirken vår, og om hvor kjære mange av julesalmene er for oss. Ni salmer fra Norsk salmebok og Salmer 97 er ikke tatt med videre. Reduksjonen er langt mindre enn tilfanget av nye: Hele 17 julesalmer er tatt inn blant de nye salmene. Totalt sett er det altså blitt enda mer å velge mellom når vi skal synges i juletida. Det skal bli spennende

å se om det virkelig er rom for enda flere tekster og melodier enn de vi allerede har å forholde oss til. Jeg sitter ofte selv med en følelse av at det aller meste gir seg selv i jula – det er så mange kjente og kjære salmer som bare «må» være med at det nesten er vanskelig å se at det skal være behov for noe nytt. Men man kan vanskelig legge ned forbud mot å skrive nye julesalmer! Og kanskje kan det være verdt et forsøk å se etter hva som ligger i det nye materialet. Kanskje dukker det opp noe som er så sterkt at det fortjener en plass ved siden av juletidens umistelige salmer.

Går det an å si noe generelt om de nye julesalmene? Jeg vil nesten si nei! Eller: Det spesielle er at det er en stor spredning, enda større enn det vi før har vært vant til, knyttet til opphavsland, komponister, tekstforfattere, musikalsk stilart og tekstuttrykk. Bare hør på denne rekken av vidt forskjellige komponister: Gustav Holst, Edvard Grieg, Tore Aas, Bjørn Eidsvåg, Carola Häggkvist, Johan Varen Ugland, Jean Sibelius, for å nevne noen. Her er folketonen fra Palestina og Polen, unge norske tonsettere, avdøde kjemper innen klassisk musikk, og poprock- og gospelkomponister. På tekstsiden

spenner det like vidt: Alf Prøysen, Eyvind Skeie, Erik Hillestad, Ylva Eggehorn, Sigvard Engeset, Sara Astridatter Utnem. Listen er tilsvarende lang over forfattere som representerer vidt forskjellige uttrykk.

Hva kan dette si oss? Jeg tror at selve kjernen i selve problematikken rundt den nye salmeboken ligger her: Kan vi egentlig si noe generelt lenger, om hva en salme er? Er det så enkelt som at det er en sang som handler om Gud? Eller som kanskje til og med bare indirekte har et kristent innhold? I den menigheten jeg arbeider og hvor vi aktivt prøver ut materialet fra gudstjenestereformen, kjenner jeg stadig tydeligere at spørsmålet tvinger seg fram: Er fellessamlingen som skal favne oss alle og berøre oss alle like sterkt en saga blott? Er behovene så sammensatte at vi må våge å differensiere tilbudet vårt? Og overført til salmene: Er det vi kan legge hjertet vårt i å synge blitt så

ulikt fra person til person at tida da vi klart gjenkjente en salme i det vi hørte den, er forbi?

Møtet med de nye salmene

I møte med dette materialet som spenner så vidt, tenker jeg at vi har flere muligheter. Vi kan riste på hodet over hvor galt det har gått og være oppriktig bekymret over hvordan salmen som sjanger utvannes ved at alle mulige viser og sanger skal kunne hentes inn og kalles en salme bare fordi det står i en salmebok. Men vi kan også velge å gå inn i materialet og forsøke å se mulighetene som ligger her. Jeg tror i hvert fall at det i bunnen ligger en sterk vilje til å favne bredt og dermed treffe enda flere mennesker hjemme med det uttrykket som ligger nærmest hjertet hos den enkelte. Når jeg blar gjennom de første numrene: «Midt i hardest vinter», «Nå

har vi vaske golvet» og «Nå er den hellige time», så ser jeg for meg grupper som vil være særlig takknemlige for at akkurat de salmene er med. Kanskje føles det ikke like naturlig for alle å kaste seg utpå med «...en stjerne skinner i natt». Men maken til hit på skolegudstjenester, i gospelkoret, og blant barnehagepersonalet! Og hva er det med «Julekveldsvisa»? For mange er dette selveste Julesangen. Jeg vil tro at særlig folket på Hedmarken kjenner at de er en del av det store mysteriet når det blir kontekstualisert gjennom Alf Prøysens ord. (For egen del vil jeg si at jeg i denne kategorien savner Trygve Hoff's «Nordnorsk julesalme». Her i Bodø er den like kjent som «Deilig er jorden» og jeg anser det som en ren glipp at den er falt ut av forslaget. Den er kanskje ikke like kjent for folk i sør, men her oppe treffer den barn og voksne med en kraft som er vanskelig å beskrive.) På samme måte er jeg som organist glad for at den storslåtte engelske hymnen «I kong Davids by» er med. Jeg ser fram til å kunne bruke denne fantastiske melodien oftere. På tekstsiden er Svein Ellingsen etter min mening en soleklar ener. «Mørket omkring oss er mørket før daggry!» er en studie i moderne salmelyrikk. Språket er på mange måter så hverdagslig, men samtidig så mettet med mening og har en forunderlig styrke i seg. De knappe setningene som både føles livsnære og så poetiske på samme tid taler sterkt til meg.

Erik Hillestad er inne med to originaltekster og en oversettelse bare blant julesalmene i det nye materialet. Hans «Stille natt» er innsunget som et alternativ til «Glade jul» mange steder, og jeg opplever det som et pluss at denne teksten nå tas inn og kan brukes som et supplement på denne meget velkjente melodien. Ellers er hans og Kirkelig kulturverksteds samarbeid med Carola

Häggekvisst dokumentert gjennom «Vem har tånt den stjärnan» («Himlen i min famn»). I denne salmen er ordene lagt i Marias munn, der hun vogger Jesusbarnet til ro. Teksten ivaretar et vakkert kvinne- og morsperspektiv i julefortellingen. Undringen og ønskene for Jesu liv på jorden er på mange måter ikke så ulike det vi «vanlige» mødre (og sannsynligvis fedre også!) kan føle i møte med et nyfødt barn. Hillestads siste tekst, «Joli kjem når blommar gror» er skrevet til en palestinsk folketone. Det er spesielt å ha fått en melodi fra Betlehemstraktene med på repertoarlisten, om enn den kanskje føles noe fremmed ved første møte. Teksten, som bærer bønnen om fred i Betlehem i seg, er stadig et uhyggelig aktuelt perspektiv inn i vår julefeiring.

En annen salme som vil være kjent for mange, er Ylva Eggehorn's «Barn og stjerner». Ylva Eggehorn er blant de enkeltforfatterne som nå har flere tekster inne i salmebokforslaget. Hun har lenge vært en kjær forfatterstemme i Sverige, og nå er flere av hennes tekster oversatt til norsk. På generelt grunnlag vil jeg for egen del si at jeg stiller spørsmålsteget ved nødvendigheten ved å oversette svenske tekster. Vi har lang tradisjon for å synge svenske originaltekster i vår kirke. «Barn og stjerner» er nok en av de mer vellykkede oversettelsene etter min mening, men jeg føler likevel at det etableres en unødvendig avstand i forhold til den lett forståelige originalteksten. I den svenske salmeboken er denne salmen plassert under rubrikken kyndelsmesse. Vi har kanskje ikke den samme tradisjonen for å markere denne dagen i Norge, men koplingen mellom barn og lys (stjerner) er vakker. Kanskje kan denne salmen også tenkes brukt som dåpssalme, ikke minst i vintertiden.

I en ny salmebok er det alltid spennende

å se etter unge forfattere og komponister: Stemmer vi ikke har hørt før i denne sammenhengen. Her har vi flere eksempler blant julesalmene. «Lovsyng vår Herre, for Herren er ny» har tekst av Sara Astridatter Utne og melodi av Jostein Hasselgård. Sistnevnte er utdannet sanger og vil være kjent for mange som Norges håp i Melodi Grand Prix for noen år tilbake. En annen ung komponist er Kristian Hernes, organist i Torshov kirke i Oslo, som har skrevet melodien til Gerd Grønvold Saues tekst «Guds frelse til verda er komen». Denne salmen forteller historien om Simeon og Annas møte med Jesusbarnet, og er en referanse til den lange tradisjonen kirken har for å synge med i Simeons lovsang.

Mangfold eller språk?

Om ikke min egen entusiasme er like sterk på *alle* de nye salmenes vegne, så tror jeg at mange vil finne *noe* de liker blant de 17 nye julesalmene som er foreslått. Og om jeg selv stadig mer er tilhenger av nettopp denne mangfoldslinjen i salmesangen, vil jeg mene at hensikten med denne høringsfasen nettopp er at vi skal diskutere, være uenige og så til slutt komme fram til kompromisser som gjør at forslaget til slutt er bedre enn det var før høringen startet. Jeg tenker at det er viktig å ha klart for seg at salmeboken er noe mer enn en allsangsbok til bruk i gudstjenesten. Salmeboken bør kunne ha en like naturlig plass i hjem og skole, på ulike møter i kristne sammenhenger, og ellers overalt hvor det synges blant kristne. Jeg mener en del av kritikken mot et sprikende uttrykk kan møtes med at det ikke er nødvendig (og kanskje ikke heller bestendig den beste løsningen) å tenke at alle de ulike salmene i dette materialet har sin mest

naturlige plass i en gudstjeneste. Ulike typer sanger kan ha ulike arenaer. Og som et annet innlegg i diskusjonen kan det kan være naturlig å minne om det mangfoldet vi allerede har tradisjon for gjennom våre to nyeste salmebøker, Norsk salmebok og Salmer 97. Det kan være lett å glemme for en spredning det er, både musikalsk og tekstlig, i Norsk salmebok. Gjennom julesalmene avspeiler det seg århundrer med ulike musikalske uttrykk: Folketoner, latinske hymner, tyske folkeviser, reformasjonskoraler, engelsk katedralstil, nordisk romanse, ny norsk kirkemusikk, det aller meste er med. For ikke å snakke om så ulike fromhetstradisjoner som kommer til uttrykk gjennom tekstene: Alt fra Martin Luther, Brorson, Landstad og Blix til Marie Wexelsen, Jakob Sande, Eyvind Skeie og Svein Ellingsen er med. Hvorfor skulle vi la det stoppe opp her? Siden salmene har stått der noen år, innenfor de samme permene, er det lett å føle at de utgjør en enhetlig tradisjon, og glemme det mangfoldet de faktisk representerer. Nettopp dette har så langt vært styrken vår i Norge, at vi har tatt til oss så mange ulike uttrykk og så mange lands salmeskatter at vi til sammen har et rikt og variert materiale å velge fra. Kanskje kan det også være et bilde på kirken vi tilhører. På samme måte som kirken både er lokal og universell, inneholder vår salmekanon både det beste fra mange ulike tradisjoner og ulike uttrykk for den kulturen og den sammenhengen vi selv står i. Ikke alt faller like naturlig å synge for alle, men jeg vil tro at de aller fleste finner *noe* de kan synge med glede i juletida. Også i det nye materialet.

*Gro Bergrabb er domkantor i Bodø
gro.bergrabb@kirken.bodo.no*

Forkynnelse – for barn og voksne?

Av Inger Marie Lindboe

Forkynnelse i en kristen sammenheng dreier seg på mange måter om å nærme seg et under. Det blir særlig tydelig i møte med julehøytidens fortellinger. Hvordan kan vi egentlig klare det – hva *skal til* for å greie det? Tekstene som knytter seg til julehøytiden viser oss Gud som et lite, nyfødt barn. Det er et paradoks at nettopp denne religionen – hvor Gud selv trer inn i historien i et barns skikkelse – har en utfordring i å forholde seg til barn og voksne samtidig.

Denne artikkelen vil ta for seg noen spørsmål i tilknytning til forholdet mellom forkynnelse, barn og voksne. Hvordan kan vi finne frem til innfallsvinkler og tilnærminger som gjør forkynnelsen relevant og meningsfylt både for barn og voksne? Dette spørsmålet vil stå sentralt i det følgende. De to nøkkelordene – «forkynnelse» og «barn» rommer hver for seg svært store felter og mange utfordringer. De vil her bli avgrenset opp mot spørsmålet etter livstolkning og tro. Innledningsvis vil jeg fokusere på de to begrepene. Deretter vil jeg gå nærmere inn på noen perspektiver som kan bidra til å åpne opp for en formidling som kan favne både små og store mennesker.

Hva er forkynnelse?

Hva består utfordringen i? Hva er forkynnelseens mål? Den lutherske tradisjon peker særlig på to sider: Forkynnelsen skal være med på å skape tro – og den skal formidle livstolkning. Til dette formålet står ordene – og språket – i en særstilling. Tanken om at «ordet virker hva det nevner» er helt sentral. Den var fundamental for Luther. For den lutherske kirke innebar dette fokuset at *ordene* kom til å stå i en særstilling og språket ble en helt grunnleggende del av forkynnelse (Lønning 1967: 34-35). Dette var naturligvis ikke noe nytt, men det innebar samtidig en utvikling vekk fra flere andre tradisjoner i den kristne kirke, som i større grad hadde vektlagt for eksempel bilder og ritualer. Luthers oppfatning av språket som avgjørende kom også til uttrykk i hans arbeid med å få messen oversatt til folkespråket.

Slik åpnet Luther nye muligheter for at folk flest kunne forstå det som ble sagt. Samtidig ble den nære forbindelsen mellom språk og tro understreket og videreført, noe som også preger Den norske kirkes gudstjenestearbeid i dag. Forkynnelse knyttes – naturlig nok – sterkt til tekst og språk. Dette

spesielle fokuset på språk er imidlertid samtidig noe som får konsekvenser for forkynnelseens mulighet til å nå frem, og som utgjør en særlig utfordring i forholdet mellom barn og voksne. Helt fra antikken ble språk ansett som det som fremfor noe adskilte voksne og små barn – de små barna ble omtalt som «ikke-talere». Når kristendommen kom til å legge så stor vekt nettopp på den språklige formidling, fikk man dermed med seg noen problematiske sider på kjøpet. For hvordan skal man forholde seg til de som har lite språk? Små barn synliggjør i denne sammenheng den svakhet som ligger i en rent språklig tilnærming: Det er ikke bare enkelt at språket spiller en så dominerende rolle. Språket er på den ene side helt nødvendig – men det vitner faktisk også om begrensninger og hindringer. I møte med de minste barna kommer språket til kort. Det er tankevekkende – og bør i større grad enn hva tilfellet er, inkluderes som et viktig perspektiv i arbeidet med all forkynnelse.

Nå er forkynnelse naturligvis ikke begrenset til ord. Forkynnelse foregår også på mange andre måter og via mange kanaler. Likevel er det ikke til å komme fra at innenfor gudstjenestens rammer er vi ofte henvist til å bruke ordene. Det er mye som kan sies om gudstjenestens rammer i Den norske kirke. Jeg vil ikke her gå inn på en problematisering av rammene som er lagt, da det vil føre for langt i denne sammenheng. Jeg vil imidlertid kort nevne den omfattende problematikk som knytter seg til praktiseringen av forkynnelse/preken som en monolog, ikke en dialog. Denne praksisen hviler på en rekke forutsetninger som er problematiske i forhold til å nå frem til barn og voksne samtidig. Det dreier seg blant annet om oppfatninger av definisjonsmakt, medvirkning og autoritet. Det er liten tvil om at for eksempel

medvirkning kan øke opplevelsen av relevans og mening. Slik fremstår også forkynnelseens *form* som en stor og grunnleggende utfordring – kanskje også som en hindring – i arbeidet med å skape mening. Dette bør være et perspektiv som løftes frem og gjøres til gjenstand for refleksjon.

I det følgende vil jeg ta utgangspunkt i den faktiske situasjon man ofte står overfor som forkynner – det vil si en ganske fastlagt liturgisk ramme med stor vekt på ordene. I mine forslag til innfallsvinkler ligger det imidlertid muligheter for å åpne opp for en annen vinkling av forkynnelseens form, basert på medvirkning og alternative forståelser av autoritet og definisjonsmakt.

Forkynnelse sikter mot relevans – fordi det er en forutsetning for at den kan fungere som livstolkning. Forkynnelse skal så å si binde himmel og jord, Gud og menneske sammen. Sagt på en annen måte: Forkynnelse retter seg mot et under – og sikter mot relevans. I utgangspunktet er dette en ramme som ikke legger opp til et skille mellom mennesker. Underet er for alle – og kan få betydning for alles liv. Vanskelighetene vi møter er altså ikke knyttet mot budskapet i seg selv – for i det ligger ingen skiller mellom voksne og barn. Jesu liv, død og oppstandelse er for alle og kan forandre alle menneskers liv – helt uavhengig av alder.

Utfordringene knytter seg dermed først og fremst til selve formidlingen. Hva som gir mening, blir avgjørende. Her ligger det noen viktige forskjeller – ikke bare mellom barn og voksne, men også mellom voksne og mellom barn. Dette at våre liv og erfaringer er så ulike, er en situasjon som alltid utfordrer forkynnelse. Forkynnelse trenger en tilknytning til erfaring, i en eller annen form. Det er nødvendig både for at den kan

gi mening og for at den kan oppleves som relevant. I forhold til å forkynne både for barn og voksne blir det viktig å tenke gjennom hvordan denne tilknytningen kan tilrettelegges. Finnes det noen felles erfaringer? Hvordan omtaler vi erfaringer – og hvordan anvender vi dem i forkynnelsen? Det er fullt mulig å snakke til barn og voksne om sentrale livserfaringer slik at det kan berøre alle. Det krever et bevisst og gjennomtenkt arbeid med både språk, innhold og form.

I praksis har det ofte blitt løst ved å «snakke til» barna ved familiegudstjenester og ellers til de voksne. Det er en tilrettelegging som mange synes fungerer greit. Spørsmålet er om det i noe større grad kunne være mulig å nå frem til alle samtidig. Dette spørsmålet reiser seg blant annet ut fra tanken om det kristne fellesskap og et ønske om å understreke et likeverdig menneskesyn. Å samle menigheten til en gudstjeneste hvor alle inkluderes, er noe som uttrykker kristendommens sentrale tanker om fellesskap og menneskesyn. Dersom fellesskapet faktisk hviler på tro, forstått som noe som er en gave, ved ren nåde, skulle det være en selvfølge at alle inkluderes på samme måte. Det samme gjelder i forhold til det kristne menneskesyn, som fremfor noe tar sitt utgangspunkt i en gudbilledlighet som favner alle. Heller ikke her finnes det noen unntak basert på alder. Vi skal se litt nærmere på dette ved å gå inn på forståelsen av barn.

Barn

Hvordan forkynne slik at man tar barn på alvor? Spørsmålet rommer et oppriktig anliggende – om å gjøre det beste for barna. Samtidig tror jeg det er slik at nettopp dette spørsmålet vitner om noe av kjernen i selve det problemet vi nærmer oss, og at det på

sett og vis kanskje også er noe av kjernen i kirkens dilemma. Det at vi i det hele tatt ser oss nødt til å stille et slikt spørsmål, taler om problemet. For det er jo noe som burde ha vært en selvfølge hele tiden – i alle fall om man legger Bibelens syn på mennesket til grunn. Jeg tror at mange av de utfordringer som kirken står overfor i dag, når det er blitt «riktig og viktig» å ta hensyn til barn og deres rettigheter, for eksempel til medvirkning, reflekterer noen grunnleggende problemer som kirken har strevet med i forhold til forståelsen og realiseringen av det menneskesyn som ligger til grunn for den kristne tro, og som kan iakttas i Det nye testamente.

Likeverd er en sentral verdi i den kristne tradisjon. Denne er forankret i troen på at hvert eneste menneske er skapt av Gud, hvert liv er villet av Skaperen selv. Derfor har ethvert liv også verdi og mening. Det finnes ingen unntak. Likevel har det ofte blitt slik at man skaper skiller – mellom mann og kvinne – og mellom voksne og barn.

I utgangspunktet er det imidlertid ikke noe skille mellom barn og voksne i religiøst henseende. Å tale om «syn på barn» bør egentlig ikke være noe annet enn å snakke om «syn på voksne». Barn har ikke en annen type menneskelighet, selv om man opp gjennom historien har vært tilbøyelig til å hevde det. Også i eksegetisk arbeid er det mulig å iakttas hvorledes man definerer barn ut fra en tankegang om at de er særegne i form av mangel på «voksne» kvaliteter (Krause 1973: 98) Vår menneskelighet er noe vi alle har felles. Derfor er ønsket om å ta barn på alvor, identisk med ønsket om å ta voksne på alvor. Hvordan det kan gjøres, vil derimot kunne variere – men det kan variere også innenfor en gruppe. Barn er en like uensartet gruppe som voksne.

Hvem et barn er, vil også kunne variere ganske sterkt med tid og sted. «Barn» er alltid sosialt konstruerte størrelser. De er ikke definert en gang for alle. Det blir tydelig når vi sammenligner praksis i ulike samfunn og i ulike epoker. Det kan illustreres med noen eksempler fra antikken: Juridisk sett var man i følge romersk lovgivning å anse som et barn inntil ca. 20 års alder. På den annen side ble piker gjerne giftet bort tidlig i tenårene. De ble betraktet som voksne fra da av – i en alder hvor personer fremdeles defineres som «barn» i vårt samfunn. I vårt samfunn angis alder som et nærmest «biologisk» grunnlag for å definere hvem som er barn, men det viser seg altså at heller ikke dette er noe som ligger fast – alder er også en flytende kategori (Harlow og Laurence 2002).

I samsvar med tema for denne artikkelen velger jeg å holde meg til en tradisjonell aldersbasert forståelse, med særlig fokus på de yngste barna, siden de fleste knytter an nettopp til alder når de strever med å nå barn og voksne samtidig. Dette gjenspeiler den avgjørende vekt som tanken og den kognitive utvikling tillegges i forkynnelsesarbeidet, noe som på mange måter er tankevekkende. Det kan synes som om det er et manglende samsvar mellom deler av den lutherske forståelse av troen og forkynnelsen på dette punkt: Dersom tro oppfattes som tillit, er det egentlig ikke grunnlag for nesten utelukkende å vektlegge de kognitive trekk hos mennesket.

Nå er det jo faktisk slik at det *er* noen forskjeller mellom barn og voksne. De skal man naturligvis ta høyde for – og forholde seg til, for eksempel ved å tilrettelegge på ulike måter. Men det er viktig å fastholde at dette først og fremst går på form, altså at det beveger seg på et annet nivå enn det mest

grunnleggende, som dreier seg om selve menneskesynet. Jeg mener det er av betydning å ha dette skillet klart for seg i alle sammenhenger hvor man arbeider med mennesker – *også* i arbeidet med forkynnelsen. Det faktum at fundamentet er felles og at det ikke finnes noe unntak, angir en grunnleggende retning for arbeidet. Det medfører at man uansett målgruppe må sikte mot relevans og mot mening og livstolkning. Så vil *formen* kunne variere.

Når vi deler inn i kategoriene «voksne» og «barn», er det viktig å være bevisst på hvilken hensikt vi gjør det i. En underliggende forutsetning kan synes å være at det som gir mening for voksne, er uten mening for barn – og omvendt. Det er ikke sikkert at motsetningen er så klar. Opplevelse av mening er dessuten noe som vil variere mye fra person til person, også uavhengig av alder.

Tro

Oppfatningen av hva tro er, har avgjørende betydning for tilnærmingen til barn og forkynnelse. Dersom tro forstås hovedsakelig som innsikt i og aksept av et læreinnhold vil det ha konsekvenser for skillet mellom små barn og voksne. Da blir det naturlig å skille, ut fra en tanke om at den intellektuelle og språklige utvikling må ha nådd et visst nivå. I praksis vil det gjerne kunne føre til at et «voksent» innhold formidles – men kanskje i en «barnlig» form. Da sikter man i grunnen mot en tro som voksen (Kaul 2004: 18). Den kristne tro kjennetegnes imidlertid av flere ulike perspektiver på en og samme tid: Det handler om kjennskap til Kristus og hans gjerning, men det handler også om nåde, om mottagelse og om tillit. Denne kompleksiteten i trosbegrepet inviterer til å åpne opp – for ulike innfallsvinkler. Ett perspektiv

kan aldri dekke helheten. Språket er ikke en forutsetning for tro, selv om det som regel er forkynnelseens redskap. I samsvar med en slik omfattende trosforståelse kan forkynnelse inneholde mange ulike komponenter: Fortelling, forklaring, opplevelse og erfaring. Man kan tenke seg at noen av disse vil være bedre egnet til å møte både voksne og barn sammen.

Hva er det som kan gi mening – uavhengig av alder?

Jeg tror det som kan gi mening ofte er det som berører oss. I møte med julens tekster og fortellinger finnes det et innhold som kan berøre. Forholdet mellom språket og innholdet kan derimot av og til være problematisk. Ordene kan være en vei for å nærme seg et under – men de kan også virke som stengsler av og til.

Vi skal se nærmere på noen muligheter for å åpne opp for felles opplevelse og mening, med utgangspunkt i en av julens mest sentrale tekster – Lukasevangeliets første og andre kapittel.

Underet – og undringen

I denne velkjente fortellingen er det interessant å iakttå hva forfatteren gjør – hvilke grep han bruker, så å si. Forfatteren har stått overfor en kolossal utfordring: Hvordan kan det største av alle undere – at Gud er blitt menneske – beskrives og formidles? Lukas velger på mange måter sin egen vei. Hans løsning består i å sammenholde det alminnelige og det underfulle. Han stiller historien sammen med historien om en annen liten gutt – Johannes. Han skriver en helt enkel og nøktern fortelling, om en ung kvinne, en helt normal fødsel og et alminnelig barn. Dette setter han sammen med englenes tilsy-

nekomst, den himmelske hærskares lovprisning og omtalen av barnet som «Frelser» og «Israels trøst».

Fortellingen om den nyfødte i tempelet når et klimaks når den gamle Simon tar den lille i sine armer og utbryter: «Mine øyne har sett din frelse». Slik formidler Lukasevangeliets forfatter det underfulle – i et lite barns skikkelse. Rammen omkring er helt alminnelig: Det foreldrene gjør, er noe alle gjorde med sine nyfødte. På denne måten blir evangeliets stillferdige beretning til noe som kan romme det mest gåtefulle av alt.

Kanskje er dette et perspektiv som er verd å ta med seg inn i arbeidet med forkynnelse – og som også kan åpne opp for felles mening? Julens fortellinger rører ved vår undring – en undring vi alle deler.

Sammenhengen mellom det alminnelige og det underfulle i troens fortellinger kan også utfordre oss til å skape – eller synliggjøre - forbindelser mellom hverdags erfaringer og religionen. I dette ligger det også muligheter for felles mening, siden barn ofte setter sammen egne opplevelser og religion, om enn på en litt annen måte enn mange voksne.

Glede

Sentralt i julehøytiden står den jublende gleden. Gleden har sitt utspring i en bestemt begivenhet, slik glede vanligvis har. Men den er samtidig en følelse. Følelsen av glede er ikke aldersbetinget, og den kan anta mange former. I forkynnelse ligger kanskje den største utfordringen i å finne uttrykk som kan romme gleden – uttrykk som samtidig kan inkludere.

Sansning

En forkynnelse som i større grad tar sitt

utgangspunkt i sansning tror jeg også kan tilføre noe i fellesskapet mellom barn og voksne. Her vil ulike estetiske uttrykk som billedkunst, musikk, drama og dans kunne tas i bruk. De kan bidra til å utfylle fortellinger, utdype sentrale trekk i budskapet og gi ny innsikt eller nye opplevelser. En tilknytning til sansning innebærer også en kroppslig forankring, som kan bære frem fellesskapet mellom oss alle på en tydelig måte. Det er i denne sammenheng viktig å huske på at heller ikke kunst har noen aldersgrense.

Her må det også tilføyes at sakramentene, som har en klar kroppslig forankring, og som etter sitt vesen er forkynnende, utgjør en svært viktig og inkluderende del av gudstjenesten. Nattverden og dåpen er opplevelser som kan favne alle.

Hengivelse

En forkynnelse som sikter mot relevans og livstolkning, kommer ikke utenom hengivelsen. Den er sentral i de flestes tro, og den kan romme et helt liv. Mønsteret er hentet fra Jesu eget liv – som på helt grunnleggende vis bestod av hengivelse. Det er en side ved budskapet som ikke så ofte blir fokusert i forkynnelsen. Det henger kanskje sammen med at ord ikke er så godt egnet til å formidle det. Likevel vil jeg hevde at dersom man ønsker å skape mening både for barn og voksne, vil nettopp hengivelse være viktig å ta utgangspunkt i og å arbeide videre med. Opplevelsen av hengivelse er velkjent for de aller fleste barn, både store og små. Den kan finne mange ulike uttrykk. Den kan også arte seg forskjellig hos voksne og barn, men den utgjør likevel et grunnlag for opplevelse av felleskap.

Å forkynne slik at det gir mening for barn og voksne på samme tid, utfordrer både vår

oppfatning av mennesket og av språkets plass, betydning og grenser. Vi trenger ordene – men barn viser oss at vi også trenger en økt bevissthet om hvorledes språket kan benyttes og utfylles. Underet som utgjør kjernen i den kristne tro har ingen aldersbegrensning. Et under kan, når alt kommer til alt, ikke rommes i en rent intellektuell dimensjon, selv om det delvis kan formidles ved hjelp av ord. Det overskrider de grensene vi kjenner – likesom den nyfødte Jesus samler i seg både barnet og den voksne, og slik overskrider grensen mellom barn og voksne.

Gunvor Hofmo har i et vakkert dikt om Simeon fanget nettopp noe av dette motsetningsfylte og grenseoverskridende ved julens budskap:

SIMEON

I

I dag var demringen
lik et øre
som la seg inntil husene
Engelen hvisket hele natten
igjennom og alt lyttet
Nå sier den klare dag
alt av hemmeligheter.
Jeg skal få se den
salige klippen hvor vann
styrter i natten
Hans mektige ånd hvis liv
fortetter seg i kommende stråler
over all fornedrelse, all sorg
og synd:
Gjenløser for all verdens
folkeslag og Israel.

II

Han stirrer så tappert ut i dagen,
det lille menneskebarn.
Gud slumrer i Ham
Han vet ikke av at han er lys på lys
midt i menneskenes mørke
Hans søte hud dufter som en overskåret
fersken.
Se, Anna løfter sine hender opp
for å takke
og Josef og Maria ser på oss
med undring
Jeg har holdt Gudssønnen
i mine armer
og kan gå bort i fred.

*(fra «November»,
Gyldendal, 1972)*

Litteratur

- Harlow, Mary og Laurence, Ray: Growing up and Growing Old in Ancient Rome. A Life Course Approach. London / New York, 2002
- Kaul, Dagny: «‘Men jeg tror da på Gud!’ Barns Gudsrelasjon i et barneteologisk perspektiv». Prismet 1, 2004, ss. 14-25.
- Krause, Gerhard (red.): Die Kinder im Evangelium. Stuttgart / Göttingen, 1973.
- Lønning, Inge: Levende Luther. Et utvalg ved Inge Lønning. Drammen, 1967.

*Inger Marie Lindboe er dr.theol. og
førstemanuensis ved Høgskolen i Oslo
ingermarie.lindboe@lui.hio.no*

Barndom og jul

Av Ivar Selmer-Olsen

Redaksjonen har bedt meg skrive i Nytt norsk kirkeblad om «korleis forkynne slik at ein tar ungane på alvor, men likevel også gir vaksne noko til ettertanke eller med mening – er det mogleg?» Det er jo en interessant utfordring for en barnekulturforsker. I jula slår jo barneromantikkene, klisjeene, kommersialiteten og idylliseringen ut i full blomst.

Da jeg grublet over oppdraget laget jeg meg følgende stikkordsliste:

1. **Inkarnasjonen:** I jula blir Gud menneske, ordet blir kropp, Gud solidariserer seg med mennesket. Det skjer ikke i en hvilket som helst kontekst: Gud lar seg føde i ussel fattigdom, som et lite barn, det er ikke rom for ham i herberget og han er slett ikke ønsket velkommen av makthaverne. Nåden er introdusert fra første stund julenatt.

2. **Jesu fødsel symboliserer enhver fødsel:** Jesu fødsel viser oss hvordan ethvert barn skal tas imot: Barn (og egentlig ethvert medmenneske) skal tas i mot med englesang og med gull, røkelse og myrra fra all verdens eventyrkonger.

3. **Barn av 2008 er i ferd med å få status som subjekter.** Barn er ikke lenger tomme skall og objekter for oppdragelse. Selv de minste blant oss sees ikke lenger på

som noe mindre verd enn de store. Moderne forskning viser at de har kompetanser som vi bare for få år siden ikke tiltrodde dem. Moderne oppdragelse handler ikke om å «helle oppi tomme kar», men om menneskelige relasjoner og respekt for den andre. Barn er noe, og har noe. Barn har fått rettigheter. Men voksne har fremdeles ansvar, for maktrelasjonen voksne/barn er, og skal være, grunnleggende asymmetrisk.

4. **Voksne har ambivalente følelser overfor barn.**

Det er mellom disse stikkorda denne teksten nokså usystematisk vil rote rundt. Siden jeg mer er barnekulturforsker enn teolog, vil nok de to siste punktene få mer plass enn de to første.

Verdens urettferdighet og barna

I 1973 ga Hans Sande ut en sterkt omdiskutert diktsamling for barn under pseudonymet Rasmus Lie. Boka het *Lita grøn grasbok* og et av diktene lød slik:

*Under juletreet låg
ein tynn og svolten gut
han bad om litt brød
men pappa heiv han ut*

*og mamma låste døra
og sa god dag god dag
no skal vi feire jula
og kose oss i lag*

Diktet lukter 70-tall og alternativ julefeiring. Det er ikke vanskelig, men tvert imot altfor lett å ta til seg et slikt dikt. Jula oser av lystenning og emosjonelle salmer i mørketid, vi ser bilder av det merkelig velfødde barnet i den underlig godt opplyste krybben, vi gir og får julegaver, vi spiser god mat og drikke i overflod.

Og vi ser samtidig andre og langt mer kontrastfulle virkelighetsbilder dersom vi hever blikket over vår mette norske virkelighet et øyeblikk. Det går ikke an å kritisere dette diktet. Dikteren har så evig rett. Vi kan unnskyldte oss med at «de fattige har vi alltid hos oss». Vi kan prøve å forsvare bruken av litt ekstra røkelse og nardus-salve i jula, men dikteren har fremdeles rett, slik moralister alltid får rett. Verden, og særlig den tredje verden, er full av fattige som vi burde dele av vår overflod med. Eller vi burde i det minste ha litt dårlig samvittighet fordi vi ikke deler nok. Den slags emosjonelt selvpineri trives jo vi nordmenn godt med. Men i en global sammenheng er det selvsagt ikke så dumt at altruismen setter sitt preg på norsk følelsesliv.

Jeg måtte begynne der for å bli ferdig med det. For det er ikke disse aspektene jeg hadde tenkt å si noe om, selv om de på sett og vis er de viktigste. Når jeg likevel er kritisk til diktet, så er det ikke på grunn av innholdet, men på grunn av adressen. Jeg hadde heller sett dette diktet på forsiden av julenummeret til *Dagens Næringsliv* enn i en diktsamling for barn. Visst er verden preget av fattigdom og sult i sør og en arrogant stappmett og selvtilfreds befolkning i nord,

men det er ikke barna som har skapt denne urettferdigheten. Det er ikke barna som skal stilles til ansvar, selv om også barn har godt av å være opplyst om at slik ser virkeligheten ut. Vi voksne behøver ikke ødelegge jula for ungene for å døyve vår dårlige samvittighet. Selv om det opplagt er sånn at når Jesus ble ønsket velkommen fra himmelsalen sin, så var det til en tåredal som ikke bød på annet enn kors og krybbe og stall og død.

De vanskelige barna

Vi har lett for å projisere det problemfylte eller truende på barna. På de problematiske barna. Vi hadde da vel en langt sunnere barndom enn dagens barn?

For det første: Det er ikke barna som er problemet. Oppvekstvilkårene er samfunns-skapte og det er de voksne som har ansvaret. For det andre: Dagens barn lever trolig en bedre barndom enn barn noen gang før har gjort. For det tredje: Det er ikke barna som gir seg selv en barndom.

Det er ikke barna som har skapt den spennende nye teknologien, det er ikke barna som skaper det stadig mer kommersielle samfunnet, det er ikke barna som skaper oppvekstvilkårene, det nye institusjonslivet i barnehage, skole eller SFO. Og kanskje er det ikke så dårlig heller, dette barnelivet.

Det er ikke barna som flytter til stadig nye hus og steder eller som flykter fra sine hjemland. Det er ikke barna som velger sine familieformer, sine familiekulturer, de små søskenflokkene. Det er ikke barna som gir seg selv en barndom. Barn har ikke noe valg, de må leve den eller de barndommene som tilbys dem, den eller de barndommene som de har mulighet for å leve i det samfunnet og i den kulturen og i den familien som er rundt dem.

Visst er barn framtida, og visst skal de en gang prøve å endre verdensproblemene til det bedre, men foreløpig er deres skuldre for smale til at vi voksne kan kaste ansvaret over på dem. Barn er ikke bare framtid, om vi er 1 år eller 83 år så lever vi alle et helt og fullverdig liv her og nå.

Jeg er verken utviklingsoptimist eller -pessimist. Barn har det på de fleste områder mye bedre enn før. På noen måter har de det sikkert verre og vanskeligere også. Slikt er vanskelig å vurdere. Poenget er at de har det *annerledes*, og at de har det *mer annerledes* enn sine foreldre enn noen barnegenerasjon før dem har hatt det.

De kan heller ikke velge å ha det på andre måter enn det de tilbys. Heller ikke i den jula som snart kommer: Dersom bestemor er skilt fra bestefar og bor med sin nye mann og familie i Alta eller på Kårstø og ikke i naboeligheten eller aller helst i det snødekte gammeldagse nabohuset over gårdstunet, så kan ikke bestemor (eller kanskje hun heller ikke vil) bake de 7 sortene med julekaker og klippe glanspapir sammen med barnebarna gjennom hele adventstida.

Men hvem sin sorg er det at det ikke er slik? Er det barnas sorg? Eller skaper vi sorg i barna fordi vi voksne sørger over at tingene ikke er som de var? Eller som vi skulle ønske at de hadde vært? Pålegger vi barna en uopnåelig barndom, fordi vi selv fylles så voldsomt og emosjonelt av mytene om en barndom som bor inni oss? Av en barndom som består av de fortolkede minnene om og fra den barndom vi selv hadde en gang, eller som vi ble indoktrinert mytene om. Og det er en ganske annen barndom enn den barndom som barnet lever midt oppe i i dag.

Hvordan annerledes? I tillegg til en ny medievirkelighet, ny teknologi og et liv mer preget av organisering og institusjoner, kan

vi se at barna er mindre i flokk, at det er færre barn i hver familie, at de får lov til å være mer innendørs eller at de er mindre utendørs i uorganisert leik og muligens mindre i bevegelse, mindre sammen med barn i varierte aldersgrupper og kjønnsgrupper, at de er mer jevnaldningsorienterte, at lekekameratene bor langt mer spredt, at de voksne har mindre fritid og at hverdagen som før var preget av få og vel definerte sosiale relasjoner i dag er langt mer preget av skiftende sosiale relasjoner. Samtidig kommuniserer de langt mer med hverandre enn før, og hjelpemidlet til å opprettholde sosiale relasjoner, er framfor alt teknologien. Den nye teknologien er et truende område fordi barna gjerne er mer lommekjent der enn de voksne.

Vi kan ikke tilby våre barn vår barndom. Det er en sorg moderne voksne må leve med, det er et av de største bruddene i det moderne. Mine besteforeldre kunne på en helt annen måte se sin barndom bli gjentatt eller sitert i sine barns barndom. De kunne dermed også med større sikkerhet vurdere denne barndommen, skille skitt fra kanel, skille glede fra sorg, skille den viktige og gledesfylte spenningen og de betydningsfulle risikosoene fra de destruktive og farlige. Og de kunne framfor alt få bekreftet *sin egen* barndoms verdi ved å se den utspille seg på nytt foran seg.

De viktige barna

Jula er en fest. Jonas Frykman er professor i etnologi i Lund. Han påpeker at på kortere tid enn en generasjon har de fleste festene i vår kultur blitt *informalisert* – altså blitt mindre formelle – de har blitt *intimisert* – altså forlatt den offentlige arena og gjort til hjemmekos – og *infantilisert* – altså barnsliggjort. Vi som husker at helgene var lange

og kjedelige og til for de voksne, er en utdøende rase. Påske, jul og 17. mai fungerer i dag i hovedsak som anledning til å gi barn sjokolade. Hvorifra henter det uforargerlige sin kraft? Og hvorfor har barn i seg selv blitt et helt uimotsigelig argument i våre nordiske samfunn?

Barnekulturen har alltid vært en arena for voksen moralisering. Voksne prøver gjerne å gjøre barna til budbærere, i stedet for selv å formulere sine egne hensikter, for å slippe selv å ta ansvar. Barna skal bekjenne våre utopier for oss. Det ligger kanskje en slags tiltro i dette, men primært ligger det en ansvarsfraskrivelse. Mer pessimistisk kan man si at dette er uttrykk for et kontrollerende samfunn i land som har lang tradisjon for å skape underdanighet. «Å få barn» gir folk i Norden høy beredskap for å lytte til myndighetene. I Skandinavia blir man sosialt synlig gjennom å få barn, i langt større grad enn i andre land. Hele voksenlivet er innrettet mot barna her i Norden. Barn er selve meningen med livet. Og når barn blir så viktige, så blir man også voldsomt påvirkelige. For statsmakten, for helseautoritetene og pedagogene. Forholdet til barn er preget av skyld – «jeg har ikke gjort nok» og «jeg bør strekke meg litt mer» – og denne skyld søkes sonet gjennom den botsgang det er å ta barna med på pilegrimsturer til Kardemomme by, Lego- eller nærmeste Badeland. Eller ved innkjøp av andre barnekulturelle avlatsbrev i form av hauger med barbie-dokker, videoer, bamser og leketøy.

Forholdet til barnet har blitt et øredøvende moralsk argument. Barndommen har blitt en idyllisk barnekultur, og hvem vil forlate en slik idyll? Har barndommen sluttet å romme en framtid? Hvis målet er barndommen, hva er da resten av livet? Har framtida

blitt barndom i all evighet?

De abdiserte voksne

Jeg snakker om de voksne. Om de voksnes forhold til barn. Det er de voksne eller det voksne som utydeliggjøres og infantiliseres, og dermed faller også den andre bevegelsen logisk på plass, nemlig tendensen til voksenliggjørelse av barna. Barn har medbestemmelsesrett og skal tas med i samarbeidsutvalg og ha sine egne parlament. Vi lager noen voksenkopierte ordninger hvor de ofte fungerer som gisler. Eller vi lar dem stemme over ting som vi sjelden tar konsekvensen av eller over ting som er av så liten betydning at det likevel blir vi voksne som bestemmer. Eller vi ber barn ta avgjørelser de slett ikke vil ta: «Vil du bo hos mor eller far?» Dette er den abdiserte voksne. Barna skal ha ansvar for egen læring, og ikke nok med det, skolens planer definerer leik som læring – det har jo aldri vært derfor barn har lekt – for å lære altså, leiken har aldri vært lekt fordi den er nyttig – men det skal den være i skolen, og til og med det har blitt barnas eget ansvar.

Barn som mote, barn som skam

Det nye er muligens at barn i seg selv er i ferd med å bli mote. Gamle meningsreservoarer som religion, slekt, familie og hjemsted, organisasjonsarbeid etc. får stadig mindre betydning som meningsbærende elementer i det sekulære, vestlige voksenlivet. Mye kan tyde på at tomrommet fylles av barn, at barn er i ferd med å bli et av de viktigste innholdselementene for et meningsfullt voksenliv i det moderne. Det er også slik vi kan forstå hvorfor det å ha omsorg for barn mer og mer blir en rettighet, i stedet for en

gave eller en skjebne. Å ha barn blir en inngangsbillett til det seriøse og meningsfulle, godkjente og statskontrollerte voksenlivet. Men hvis vi skal pynte oss med barn, er det ikke hvilket som helst slags barndom vi kan bruke. Det er det estetiserte barn som fungerer som estetikk på de voksnes liv. Det er dette vi kan kalle den estetiserte barndommen. (Frykman 1999, Selmer-Olsen 2002)

Den estetiserte barndommen bygger på en apollinsk barndomsforståelse, det er englebarnet, Jesusbarnet, julebarnet, Santa Lucia-barnet, det kloke, fornuftige, uskyldig leikende eller pliktoppfyllende lekselesende barnet. Det er en romantisk konstruksjon, det er dette barnet vi helst vil se.

Men det apollinske barnet skjuler et barn vi ikke vil se, et barn vi misliker eller er redd, et barn som skjemmer oss ut. For forestillingen om englebarnet gir oss automatisk forestillinger om monsterbarnet, det djevelske barnet (Selmer-Olsen 2002). Og noen ganger passer det oss å ta i bruk forestillinger om dette ville, usiviliserte eller dionysiske natur-barnet, dette barnet som må tuktes, oppdras, læres, grensesettes. Det barnet som, hvis det ikke voktes på, vil oppføre seg destruktivt og uansvarlig. Det dionysiske barnet rettferdiggjør autoritet, straff og makt. Det dionysiske er også et romantisk barn. Samtidig er i realiteten dette barnet som på et vis *er barn*, som definerer barn så og si, som gjør barn til barn, slik vi vanligvis tenker om dem. Det er dette barnet som ikke er noe fra starten av – det er umodent, vilt, et tomt kar, uferdig, naturelt, og som må utvikles til et modent, tamt, fylt og ferdig kulturelt voksent menneske. Helst mann, selvsagt, og helst et menneske i sin beste alder, før det blir gammelt og ubrukelig, og har best av å komme på institusjon igjen. Om ikke best for det selv, så i alle fall

best for oss brukelige.

Barn som mennesker, som subjekter

Men barn er som er fleste av oss, både ferdige og uferdige, sårbare, feilbarlige og kjærlige, og ikke minst er de som vi voksne temmelig forskjellige fra hverandre. Det er gode morgener og det er dårlige morgener, for å si det slik. Det er rett og riktig at barnets posisjon i samfunnet endres, at barns rettigheter blir fastsatt, deriblant retten til å være subjekt i eget liv. Men «å anerkjenne barn som likeverdige subjekter i et fellesskap av barn og voksne med ulike – og til dels sprikende – interesser, er en stor samfunnsmessig utfordring som krever mer enn fine formuleringer». (Østrem 2004) Å gi barn rett til medvirkning innebærer å gjøre barns perspektiv gjeldende. Det handler om å anerkjenne barn som likeverdige subjekter. Å bli anerkjent er ikke først og fremst «å bli sett» eller «å bli sett på» i den forstand at den voksne «ser», mens barnet blir objekt for den voksnes blick. Å anerkjenne barnet som subjekt, betyr at barnets blick får være med å definere virkeligheten.

Anerkjennelse er heller ikke en gave den voksne gir til barnet. Det å bli anerkjent er ikke å være passiv mottaker av andres omsorg, men å bli inkludert i et fellesskap av likeverdige subjekter. Barn trenger ikke superomsorgsfulle voksne som har mye å gi, men kloke og kompetente voksne som har innsikt i hvordan barn uttrykker seg og i hvordan voksne kan delta i et inkluderende samspill med barn... (Østrem 2004)

Konsekvensen av Jonas Frykmans tanker er at mens jula i tidligere samfunn handlet om et felles fokus på «noe tredje» – «at Gud ble

menneske» – så setter vi i vårt sekulariserte samfunn i dag i stedet «barnet i sentrum» og feirer hjemmekos og skinnende barneøyne. Denne «barnefeiringen» kan vi kalle den estetiserte barndommen. Barnet blir selve «meningen». Men da ekskluderer vi barnet fra det fellesskapet hvor barn og voksne er sammen om «noe tredje» som skal gi mening til dem begge. Barnet blir gissel eller prylegutt eller bærer i stedet for medmenneske og subjekt.

Anerkjennelse er noe helt annet enn å gi barnet symbolverdi. Å løfte fram barnets perspektiv er noe annet enn å sette barnet i fokus. Hvis vi som voksne prøver å ta inn over oss forskjellen, er det håp om at «barns medvirkning» kan bli mer enn en fin formulering – enten det gjelder politikk eller julefeiring. (Østrem 2004)

Da mine minste barn, tvillinger og jenter, var tre år hadde jeg gjerne med den ene i Nidarosdomen, mens den andre var med moren i St. Olav kirke. Da jeg kom inn i kirken, kom ofte en av vaktene bort til meg og sa at der borte i Johanneskapellet er det barnekrok. Kapellet lå i nordskipet, uten utsikt til koret der menigheten vanligvis satt, og var utstyrt med effekter som tydelig fortalte at barna skulle sitte ned og være stille: en barnevakt eller to, lave bord og stoler, noen bøker, masse tegnepapir og fargeblyanter. Det ble tydeligvis forventet at barna ideelt sett skulle avleveres der, og være der til gudstjenesten var over. Ingen eller få av barna kjente hverandre fra før, den voksne vekslet fra gang til gang og var også ukjent. Hele arrangementet signaliserte overdrevent tydelig at gudstjenesten var til for voksne, og at man nærmest hadde som utgangspunkt at den både var og skulle være kjedelig for

barn.

Men det syntes ikke min treåring, hun likte å være alene med pappa, likte å sitte ved siden av ham og sanse inn kirkerommet og alt som skjedde, ta av seg sko og tusle litt fram og tilbake, være med fram og få prestehanda på hodet sitt, høre pappa synge. Jeg var der for min del og det likte hun, for da kunne hun også være der for sin del, og verken hun eller jeg var i fokus. Mitt budskap er: Skap rom der det går an for både for voksne og barn å være sammen som anerkjente subjekter om det store tredje: I jula er det at Gud blir menneske.

Apostelen Thomas

La oss ta apostelen Thomas: Johannes-evangeliet peker på at Gud blir helt menneske gjennom å la seg føde til det jordiske livet, gjennom inkarnasjonen. «Og Ordet ble kjød og kom og bodde iblant oss». Kjødelligheten eller kroppsligheten understrekes gjennom det som mange bibelforskere, så langt jeg har skjønnet, mener er dette evangeliets egentlige avslutning, nemlig fortellingen om Thomas som krever å få stikke en finger i naglegapet, og sin hånd i Jesu side (Joh. 20).

Verken barnet eller det voksne mennesket er noe symbol eller begrep. Selv om mange voksne og voksen finkultur prøver å fornekte eller legge fra seg kroppen sin. Men vi tror faktisk på legemets oppstandelse, og Thomasfortellingen sier framfor alt at heller ikke Jesus er bare et symbol eller begrep. Gud ble menneske mellom oss. Mennesket er i vår kristne forstand liv, en varm kropp som lever og puster, med et hjerte som duncker, et sinn som tenker sine uryddige tanker, som føler og som kan berøres. Og Gud er i dette liv.

Det er viktig å se at barnelivet ikke skiller seg fra voksenlivet i den forstand at det nødvendigvis er mindre smertefullt eller mer lykkelig. Og vår kristendom er heller ikke pedagogisk i den forstand at den har som mål å føre sine tilhengere gjennom et smertefritt liv, nei, det handler om å være i livet. Vår tro kan styrke vår selvfølelse fordi den tilbyr oss hjelp til å formulere og reformulere våre liv så vel som våre Gudsbilder. Vi tror på en Gud som kommer.

Gudstjenestens, ikke minst julegudstjenestens, funksjon må være *re-membering*, *re-* betyr *igjen* og *member* betyr jo *medlem*. Det å feire messe må være å bli gjeninnlemmet, rekonstruert og reformulert.

Oppsummering

1. Tenk igjennom din barndomsforståelse, hva det vil si å anerkjenne eller å *løfte fram barnets perspektiv som noe annet enn å sette barnet i fokus*.

2. «*Fokus på det tredje*». Å ta hensyn til barnet i gudstjenesten betyr ikke på sette det i sentrum, men å legge til rette for at det kan delta med hele seg sammen med resten av menigheten, at det er bruk for barnet og at det blir godtatt med det som er særegent barnlig, i det fellesskapet og den tjenesten for Gud gudstjenesten er.

3. *Engasjerte voksne gir engasjerte barn*. All erfaring tilsier at når voksne er engasjert og levende opptatt av en aktivitet, tekst, fortelling eller handling, så er det den beste forutsetning for formidling til barnet. Dersom noe er inntrykksfullt og viktig for den voksne, byr det sjelden på problem med barna – og omvendt.

4. *Retten til å bli berørt*. Det ikke-romaniserte, feilbarlige og kroppslige menneske lar seg berøre. Gudstjeneste og trosopplær-

ing handler om å bli berørt, møtt og godtatt, til å få formulert og reformulert seg selv og sitt liv, ikke om å prestere.

Litteratur

Frykman, Jonas 1999: «Festen i barndomslandet. Om ritualernas återkomst och kulturens infantilisering.» I Palmenfelt, Ulf (red.): *Barndomens kulturalisering. Barnkulturforskning i Norden 1*. NNF Publications 2, Åbo: Nordisk Nätverk för Folkloristik.

Selmer-Olsen, Ivar 2002: *Smokk. Narresmokken og barndommen. Samtaler, forestillinger og tolkninger*. Gyldendal Akademisk Oslo

Østrem, Solveig 2004: «Vold mot barn sett i lys av skillet mellom offentlig og privat sfære.» *Barn* nr. 1.

*Ivar Selmer-Olsen er førsteamanuensis i norsk og dekan ved Dronning Mauds Minne Høgskole.
iso@dmmh.no*

Barn og unges deltagelse i gudstjenesten som ekklesiologisk utfordring

Av Elisabeth Tveito Johnsen

Fra kjellerrom til kirkerom

Den norske kirkes trosopplæringsreform er i sitt femte år. Reformen har medvirket til at trosopplæring har endret status fra å være et område i den kirkelige periferi til å befinne seg i det kirkelige sentrum. Forut for reformen foregikk mye av barne- og ungdomsarbeidet på tider og på steder som gjorde at voksendelen av menigheten ikke var direkte berørt av barnedelen av menigheten. Aktivitetene for barn og unge foregikk på ukedager eller kvelder, og var ofte lokalisert til menighetshus eller kjellerrom i kirken.

Dette har endret seg med trosopplæringsreformen. Noe av det som kjennetegner mange av tiltakene i prosjektmenighetene er at «kirkerommet har fått en sentral plass i trosopplæringen» (Leganger-Krogstad 2008:137). Et av hovedfunnene etter evalueringen av trosopplæringsreformen (*Kunnskap, opplevelse og fellesskap*, Hauglin, Lorentzen og Mogstad 2008) er at

«flere prosjekter peker nettopp på gudstjenesten som kontekst for læring og for opplevelse av fellesskap» (Hegstad 2008:86).

Større deltagelse fra barn og unge på gudstjenesten har vært en målsetning både i lokale menighetsråd og i de sentralkirkelige råd over lang tid. Mitt inntrykk er at svært mange er glade og takknemlige, for at trosopplæringsreformen har bidratt til å inkludere barn og unge i gudstjenestelivet. Spørsmålet jeg stiller meg er hvorfor endringen ikke har vært gjenstand for mer debatt. Fraværet av diskusjon kan handle om at det oppleves utelukkende positivt at barn og unge er aktive deltagere i gudstjenesten. Men, det kan også bety at den eventuelle motstanden som finnes ikke har kommet fram i den offentlige debatten enda.

Diskursanalyse av praksisfortellinger

I 2007 var jeg leder for en såkalt *kompetansenettverksgruppe*. Det å initiere kompetansenettverksgrupper er et av tiltakene trosopplæringssekretariatet har iverksatt

Artikkelen er en forkortet versjon av en artikkel som sto trykt i *Prismet* 4, 2008 årg. 59.

for å systematisere og fagliggjøre erfaringer som gjøres i prosjektmenighetene.¹ Nettverksgruppen jeg var en del av hadde som hovedtema å drøfte kirketenknin- gens betydning i arbeidet med trosopplæringsreformen på lokalplan. Til et av heldagsmøtene fikk de menighetsansatte i oppgave å beskrive en konkret utfordrende ekklesiologisk situasjon knyttet til trosopplæringen i menigheten.

I denne artikkelen vil jeg analysere to av situasjonene som ble lagt fram i kompetansenettverksgruppen. Min metodiske innfallsvinkel er å betegne situasjonene som *praksisfortellinger* (et begrep brukt innenfor pedagogisk forskning, der en tar utgangspunkt i en autentisk fortelling fra en persons yrkespraksis (Fuglseth 2006:98). Jeg vil tolke praksisfortellingene fra prosjektmenighetene ved hjelp av diskursanalytiske begreper (Neumann 2001), noe som gjør at jeg vil kunne analysere fortellingene i et maktperspektiv. Dette velger jeg for å bidra til forståelse for hvorfor barn og unges deltagelse i gudstjenesten ikke bare skaper glede, men også frustrasjon og konflikt.

Vil alle trosopplæring?

Før jeg går inn på de to praksisfortellingene fra prosjektmenighetene, vil jeg kommentere at de menighetsansatte ikke ville at vi andre i kompetansenettverksgruppen skulle tro at trosopplæringen i deres menighet var preget av konflikter og uoverensstemmelser. I følge de ansatte var den grunnleggende holdningen til trosopplæringen svært positiv. Dette er i tråd med en av hovedkonklusjonene i

Kunnskap, opplevelse og felleskap.

Det er interessant å reflektere over hvorfor de ansatte hadde behov for å formidle at menighetene er mest positive til trosopplæringen, før de kunne fortelle om en ekklesiologisk utfordrende situasjon. Sannsynligvis handler det om at dette er en saksvarende beskrivelse. Jeg har ingen grunn til å betvile at forsøksfasen har vitalisert menighetenes barne- og ungdomsarbeid. Spørsmålet jeg vil reise er: Var det krevende å sette ord på ekklesiologisk utfordrende situasjoner, fordi de ansatte i prosjektmenighetene tilhører en diskurs som skyver de gode resultatene foran seg? Iver Neumann definerer begrepet diskurs på følgende måte:

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner (Neumann 2001:18).

Min erfaring er at det innenfor trosopplæringsreformen eksisterer en diskurs med en sterk forventning om å være optimistisk og positiv. Denne diskursen kommer blant annet til uttrykk i nyhetsbrevene, som jevnlig sendes ut fra trosopplæringssekretariatet. I disse brevene, som distribueres til 2200 e-postadresser, kan vi lese om økt oppslutning, økte bevilgninger, og at så godt som alle menigheter i Den norske kirke har søkt om å bli prosjektmenighet. Det er symptomatisk for diskursen at et av nyhetsbrevene har overskriften: «Alle vil trosopplæring!» Det er ikke noe galt i å fokusere på de gode resultatene. Diskursens fokus på alt det som går bra blir først et problem hvis den hem-

¹ Mer informasjon om kompetansenettverksgrupper er tilgjengelig på: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9353> (25.09.08)

mer kritiske og konstruktive samtaler om hvilke utfordringer og spenninger trosopplæringen kan medvirke til, både i lokalmenighetene og i kirken som institusjon.

I følge Neumann er «diskursanalyse godt egnet til å studere situasjoner der det eksisterer kulturelt hegemoni, altså situasjoner der en gitt maktkonstellasjon opprettholdes ved hjelp av kulturelle maktmidler som utfordres i bare beskjeden grad» (Neumann 2001:60). Det er for sterkt å omtale trosopplæringsreformens tendens til å fremheve de gode resultatene som en kulturelt hegemonisk diskurs. Det er mer saksvarende å beskrive det positive fokuset som «en dominerende representasjon av virkeligheten» som kan skygge for «en eller flere alternative representasjoner» (ibid.).

Praksisfortellingene jeg analyserer utfordrer diskursen om at alle vil trosopplæring. Og spesielt utfordres forestillingen om at alle vil at gudstjenesten skal benyttes som en arena for trosopplæring. Fortellingene gjengir de ansattes fortolkning av situasjonene, og jeg presenterer mine fortolkninger av deres fortolkninger.

Gudstjenestelivet i lys av trosopplæringsreformen

Den første praksisfortellingen jeg vil reflektere over handler om barns deltagelse i gudstjenesten. Prosjektlederen fortalte at en del frivillige medarbeiderne hadde uttrykt misnøye med trosopplæringen, etter at menigheten hadde vært prosjektmenighet i drøyt ett år. I samarbeid med presten inviterte hun derfor de frivillige medarbeiderne på en medarbeidersamling med temaet «Gudstjenestelivet i lys av trosopplæringsreformen». Prosjektlederen innledet til

samtale ved å si følgende:

Trosopplæring handler om formidling av kunnskap, om formidling av tradisjon, om erfaringer og opplevelser, om tro, om livshjelp. (...) Gudstjeneste er noe vi alle – store og små – gjør sammen! (...) Å gjøre sammen er god trosopplæring.

Deretter refererte hun til at menighetsrådet hadde skrevet i søknaden til trosopplæringsreformen at menigheten vil legge opp til større involvering av barn i gudstjenesten. De frivillige ble deretter delt inn i grupper. Det ble foreslått at de kunne snakke sammen om følgende: Hvordan bidra til å tilrettelegge for større grad av involvering og deltagelse av barn i gudstjenesten? Hvordan kan gudstjenesten bli en god fellesskapsopplevelse for alle? I følge prosjektlederen ble det ikke snakket mye om involvering av barn i gudstjenesten. De frivillige var opptatt av hvor mye uro de opplevde at det var på gudstjenestene. Flere satt ord på at de følte seg utrygge når det ble lagt opp til «vandringer», og at det var vanskelig å konsentrere seg «når barn løper rundt».

Prosjektlederen avsluttet med å fortelle at det er de mest trofaste og aktive kirkegjengerne som jevnlig kommer med kommentarer som: «Det var så deilig og stille på søndag, det var jo nesten ingen barn der», «Det er så godt når søndagsskolen forvinner ut» og «Noen må jo lære disse barna å oppføre seg i kirkerommet!»

Motstand mot endring

De frivillige praksisfortellingen refererer til er dem prosjektlederen omtaler som trofaste og aktive kirkegjengere, og som ofte går under betegnelsen kjernemenigheten

eller trosfellesskapet. Jeg tolker praksisfortellingen som en kamp der to diskurser kiver om overtaket (jfr. Neumann 2001:86). Praksisfortellingen synliggjør at det finnes to diskurser om barn i gudstjenesten. Den første diskursen er nedfelt i den tradisjonelle høymessen. I denne diskursen er barn velkomne på de voksnes vilkår, men de har ingen egen rolle. De trofaste og aktive kirkegjengerne er vant til at presten er den mest aktive aktøren i gudstjenesten. De er ikke vant til selv å være særlig aktive deltakere i gudstjenesten, og de er i hvert fall ikke vant til at barn innehar liturgiske roller.

Den andre diskursen er representert ved prosjektlederen og presten i praksisfortellingen. Innenfor denne diskursen anses barn og unge som fullverdige gudstjenestedeltakere som skal behandles som en fullverdig del av kirken. Prosjektlederen forsøker å forplikte de frivillige medarbeiderne til å tilslutte seg denne diskursen. Hun minner dem om at menighetsrådet har besluttet at menigheten skal jobbe for å integrere barn i gudstjenesten. Denne påminnelsen ser ikke ut til å hjelpe. De frivillige medarbeiderne er opptatt av at gudstjenestene er urolige, at de blir utrygge av vandringer, og at de ikke klarer å konsentrere seg når det er så mange barn tilstede.

Det er uklart hvilke av de to diskursene som har overtaket i praksisfortellingen. Den diskursive formasjonen er fortsatt under utforming. Mest sannsynlig vil trosopplæringsreformens diskurs om barn og gudstjeneste gradvis fortrenge den tradisjonelle høymessediskursen. Den viktigste årsaken til det er den pågående gudstjenestereformen i Den norske kirke. I gudstjenestereformens forslag til ny hovedgudstjeneste for Den norske kirke understrekes

det at «barna inntar en særstilling i kristen tro, ettersom Jesus selv satte fram barnet som eksempel for de voksne» (Dnk liturgiforslag 2008:17). Denne særstillingen brukes som argument for at barn skal ha en særlig stilling i gudstjenesten. I tillegg til gudstjenester som har et «særlig fokus på barn» blir det vektlagt «å innlemme barn i hele menighetens gudstjenesteliv». Forslaget legger opp til, i mye større grad enn i dagens høymesse, at barn og unge skal være medvirkende aktører i alle de ordinære gudstjenestene.

Til sammen vil trosopplæringsreformen og gudstjenestereformen utgjøre et sterkt diskursivt maktsentrum i kirken. Det at reformene er samstemte med hensyn til barns rolle i gudstjenesten gjør at diskursen som de trofaste kirkegjengerne representerer gradvis vil bli fortrenget. Praksisfortellingen tyder imidlertid på at ikke alle vil tilslutte seg at «god trosopplæring skjer når det gis anledning til å vandre i kirkerommet, skrive en bønn, reflektere ved et bilde, når det gis anledning til å delta i gudstjenesten også med kroppens språk» (Eide 2008:40). De frivillige i praksisfortellingen viser motstand mot slike gudstjenester.

Geir Skeie skriver at trosopplæringsreformen paradoksalt nok kommer til å bli en mer krevende læringsprosess for menighetens aktive kjerne, enn for barn og unge mellom 0-18 år (Skeie 2006:140). «Noen må gi slipp på en oppfatning av hva menighet eller kirke skal være for at de andre skal bli invitert inn». De mest aktive må gjennom det Skeie betegner som «en slags omvendt læring i forhold til trosopplæringsreformen.» Denne prosessen kan i følge Skeie betegnes som «avlæring» (ibid.:141).

Det er som nevnt få som har uttrykt motstand mot trosopplæringsreformens diskurs

om barn i gudstjenesten. «En forklaring kan være at man har vanskelig for å forestille seg at det skal vekke motstand internt i et trossamfunn å få stilt ressurser til rådighet for slik virksomhet» (Skeie 2006:134). Det gjenstår å se hvor stor motstanden blir når reformen skal implementeres i alle Den norske kirkes menigheter, med mindre midler enn det har vært tilfelle de første fem årene.

Nattverden som trosopplæring

Den andre praksisfortellingen jeg vil reflektere over har en del likhetstrekk med den første fortellingen. Som i den forrige menigheten er det er den samme gruppen frivillige som kommer med motforestillinger mot å gjøre gudstjenesten til en arena for trosopplæring. Den ekklesiologisk utfordrende situasjonen som prosjektlederen la fram dreier seg spesielt om nattverden.

Prosjektlederen fortalte at enkelte frivillige medarbeidere vurderer å slutte som nattverdsmedhjelpere fordi konfirmantene ikke tar imot nattverden på «riktig» måte. I følge prosjektlederen kom en av de frivillige medarbeiderne med følgende kommentar på en medarbeidersamling: «Konfirmantene spiser ikke brødet med en gang. De kneler til og med på gulvet innenfor alterringen. Lærer dere dem ikke hvordan de skal oppføre seg?» En annen av nattverdsmedhjelperne vurderer å slutte fordi barn har blitt brukt til nattverdsutdelere. I følge prosjektlederen uttalte den frivillige følgende: «Er det ikke lenger slik at det er noen godkjenning av nattverdsutdelere? På en gudstjeneste nå nylig var det en eller annen barnehageunge som delte ut.»

Prosjektlederen fortalte at hun og prestene «gikk rett i forsvar» i møte med kommentaren om konfirmantenes deltagelse

på nattverden. Den frivillige fikk beskjed om å «tåle mer av konfirmantene». Den andre frivillige fikk til svar at biskopen var orientert om at barna skulle dele ut nattverd. «De to barna du sikter til var godt forbedret. Presten hadde snakket med begge på forhånd».

Grunnleggende teologiske forestillinger

Som allerede nevnt er et av hovedfunnene i evalueringsrapporten *Kunnskap, opplevelse og fellesskap* at prosjektmenighetene ønsker å integrere barn og unge i gudstjenesten. Hegstad påpeker at «barn og unges rolle som fullverdige kirkemedlemmer kommer ikke minst til uttrykk i *nattverdens* endrede rolle i forhold til denne aldersgruppen» (Hegstad 2008:86-87).

Mens nattverden tidligere var endepunkt for trosopplæringen, er den nå blitt et sentralt virkemiddel i trosopplæringen. Nattverden blir noe barn skal delta i på linje med andre religiøse aktiviteter, som bønn og lystening.²

Det er altså et samsvar mellom nattverdspraksisen i menigheten som nettopp er beskrevet og den praksisen som blir dokumentert i evalueringsrapporten. Det er imidlertid ikke barn og unges deltagelse i nattverden per se som vekker reaksjoner hos den frivillige nattverdsmedhjelperen. Det er *hvordan* konfirmantene mottar nattverd som gjør at hun vurderer å slutte som nattverdsmed-

2 For min del er jeg skeptisk til å betegne nattverden som *et virkemiddel* i trosopplæringen. Denne formuleringen kan indikere at det å la barn motta nattverd har et mål ut over at de deltar. Nattverden kan bli forstått som et instrumentet for å lære barna opp i troen.

hjelper. Jeg har stor forståelse for at prosjektlederen og presten ber de frivillige om å tåle mer av konfirmantene. Umiddelbart virker innvendingen fra den frivillige bagatellmessig. Spørsmålet er om reaksjonen kan tolkes som noe mer enn en klage over at ungdom ikke kan oppføre seg. Det kan være at det at konfirmantene ikke spiser nattverden med en gang, og det at de kneler utenfor alterringen, oppleves som en krenkelse av nattverdens hellighet. Forestillingen om at nattverdens hellighet kan krenkes ved at den ikke mottas i tråd med forventningene, kan selvsagt problematiseres. Poenget mitt er at reaksjonen kan handle om grunnleggende teologiske forestillinger hos vedkommende. Dersom en anerkjenner at reaksjonen kan ha denne karakteren, vil det være lite respektfullt å avfeie den med at de frivillige må lære seg å tåle mer av konfirmantene. Det å endre forestillinger en har hatt lenge, og som gjerne eksisterer på det ubevisste planet, tar tid.

Praksisfortellingen synliggjør hvor lett det er å gå i forsvar, og hvor viktig det er at begge parter tar seg tid til å lytte konsentrert til det den andre har å si. Sannsynligvis ville både de frivillige og de ansatte hatt utbytte av en åpen dialog om nattverden. En slik samtale kunne bidratt til forståelse for hverandres ståsted. De ansatte i menigheten hadde fått vite mer om hvorfor den frivillige synes det er så opprørende med «avvikende» nattverdsatferd, og de frivillige hadde fått vite mer om hvorfor de ansatte synes det er viktig at konfirmantene deltar i nattverden.

Mellom makt og avmakt

Det kommer fram i praksisfortellingen at en av de frivillige reagerer negativt på at barn har blitt brukt som nattverdsutdelere.

Praksisen med barn som nattverdsutdelere har menigheten til felles med en god del andre prosjektmenigheter. Hegstad skriver at det å bruke barn som nattverdsutdelere «i høyeste grad utfordrer tradisjonelle holdninger til barns rolle i kirken» (Hegstad 2008:87). Hans oppfatning er at det å la barn dele ut nattverden innebærer «en forskyvning ikke bare i kirkelig praksis, men også i forståelsen av hva kirken er for noe, ikke bare som en 'voksen' ting, men som et fellesskap der også barn og unge har sin rettmessige del» (ibid.).

Samfunnsviteren James Scott hevder at personer som opplever at deres verdighet og autonomi blir krenket, vil søke sammen og etablere en motstandsdiskurs. Gjennom å vise en felles motstand mot den dominerende diskursen kan de gjenopprette sin egen verdighet og selvforståelse (Scott 1990:21-22 og 112-114). Den ekklesiologiske endringen som pågår i kirken kan beskrives som en prosess der en del frivillige medarbeideres selvforståelse og verdighet blir krenket, eller i alle fall truet. I mange menigheter er det å være nattverdsmedhjelper en svært betrodd oppgave, som ofte har gått til de frivillige som befinner seg på toppen av et uformelt frivillighetshierarki. Motstanden mot å motta nattverd av et barn, kan handle om at det er «utfordrende at presten deler sin liturgiske hovedrolle ikke bare med 'menighetens eldste', men bokstavelig talt med menighetens yngste» (Skeie 2006:140). De frivillige har sannsynligvis vært vant til at «tro og kristenliv vært orientert ut fra den voksnes tro, mens barnets religiøsitet gjerne har vært oppfattet som umodent og ufullstendig» (Hegstad 2008:88). Det å omfordele liturgiske roller fra voksen til barn impliserer en grunnleggende ekklesiologisk endring.

Jeg synes Scotts teori kaster lys over hvorfor enkelte frivillige viser motstand mot at barn brukes som nattverdsutdelere. Ulempen med teorien hans er at han kun opererer med to maktposisjoner. Enten tilhører man den dominerende hegemoniske diskursen, eller så tilhører man den underordnede diskursen. Dette endimensjonale perspektivet kan henge sammen med at Scott har studert ganske entydige maktforhold, som for eksempel forholdet mellom slave og jordeier (Scott 1990:1-16). Maktforholdene mellom kirkelig ansatte og frivillige medarbeidere er ikke et slikt entydig maktforhold. Med hensyn til gudstjenesten har riktignok presten et overordnet ansvar (jf. Tjenesteordning for prester). Men selv om presten har myndighet til å bestemme hvordan nattverden skal forrettes, og hvem som skal være hennes nattverdsmedhjelpere, er det en forenkling å beskrive kirkelig ansatte og frivillige i et endimensjonalt maktperspektiv.

Innenfor kjønnsforskningen blir begrepet *interseksjonalitet* brukt for å beskrive komplekse maktforhold. Utgangspunktet for begrepet er det engelske ordet «intersection», som betyr skjæringspunkt eller veikryss. Hensikten med begrepet interseksjonalitet er å sette søkelys på at ulike maktforhold påvirker og skaper hverandre. Interseksjonalitet kan åpne opp for å forstå maktforholdene innad i kirken på en kompleks og flerdimensjonal måte. Det er mange skjæringspunkt som påvirker maktforholdet mellom for eksempel en prosjektleder og en frivillig nattverdsmedhjelper. Dersom prosjektlederen eller presten er en ung nyansatt kvinne, og den frivillige nattverdsmedhjelperen er en eldre mann med mye erfaring fra menigheten, vil det ikke være saksvarende å beskrive maktforholdet mellom dem som entydig

over- og underordnet. Det at en del frivillige opplever at deres verdighet og selvforståelse blir truet av de endringene som pågår i kirken, betyr ikke at de samme frivillige er en avmektig gruppe. Maktforholdene i kirken er ikke stabile. De veksler kontinuerlig mellom makt og avmakt.

Avsluttende refleksjon

Innenfor diskursanalysen er det sentralt å redegjøre for sin egen rolle i diskursen. En analytiker vil alltid, i følge Neumann, selv være implisert idet som analyseres. Min rolle i diskursen er at jeg har argumentert for at Den norske kirke bør anerkjenne barn som troende subjekter, og at gudstjenesten er et av de stedene hvor anerkjennelsen kan komme synlig til uttrykk (Johnsen 2007a og 2007b). Jeg vil fortsatt argumentere for disse synspunktene, men arbeidet med praksisfortellingene har gitt meg større forståelse for hvordan endringene i gudstjenesten kan oppleves fra en frivillig medarbeiders perspektiv. I de kommende årene vil det bli avgjørende at motstanden, mot både trosopplæringsreformen og gudstjenestereformen, blir møtt med en respektfull lyttende holdning. Det er et stort etisk ansvar å initiere prosesser som impliserer at en god del mennesker må endre sin ekklesiologiske selvforståelse.

Arbeidet med praksisfortellingene har også gjort meg mer bevisst på «at det å nedfelle barns rett til medvirkning formelt innenfor institusjonens organer, kan gjøre barns medvirkning til de voksnes 'prosjekter'» (Johnsen 2007b:15). Det er flott dersom barn og unge ønsker å delta i utformingen av gudstjenester, men det er viktig at det ikke blir et normativt krav at de skal bidra til å planlegge og gjennomføre kirkens

gudstjenester. Midt i reformiveren er det sentralt å huske at voksne fortsatt har ansvaret for gudstjenesten, og å spørre barn og unge hvorvidt og hvordan de ønsker å være delaktige i kirken.

Litteratur

- de los Reyes. 2005, Paulina, and Diana Mulinari. *Interseksjonalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Stockholm: Liber.
- Eide, Sindre. 2008. «Gudstjeneste som menighetens felles handling. Gudstjenestereformens visjon om fleksibilitet, involvering og stedeengjøring». *Prismet* 59, 1 s.31-41.
- Forslag til ny ordning for Hovedgudstjeneste i Den norske kirke*. 2008. Oslo: Kirkerådet.
- Fuglseth, Kåre S. 2006. «Trusopplæring i praksis. Kva kan lærarens praksisforteljingar seie oss om fenomenet læring i Trusopplæringsreforma?» I *Metode, mål og mening i Den norske kirkes trosopplæringsreform*, redigert av Turid Skorpe og Hans Stifoss. Hanssen Lannem, Trondheim: Tapir akademisk forlag/KIFO perspektiv s. 97-121
- Hauglin, Otto, Håkon Lorentzen og Sverre Dag Mogstad. 2008. *Kunnskap, opplevelse og tilhørighet. Evaluering av forsøksfasen i Den norske kirkes trosopplæringsreform*. Bergen: Fagbokforlaget
- Hegstad, Harald. 2008. «Teologien i reformen.» I *Kunnskap, opplevelse og tilhørighet. Evaluering av forsøksfasen i Den norske kirkes trosopplæringsreform*, redigert av Otto Hauglin et.al. Bergen: Fagbokforlaget s.71-92
- Johnsen, Elisabeth Tveito. 2007a. «Barne-teologisk religionspedagogikk.» I *Barneteologi og kirkens ritualer. Perspektiver på trosopplæring, barn og konfirmanter*, redigert av Elisabeth Tveito Johnsen., Oslo: Det praktisk-teologiske seminar, s. 17-30
- Johnsen, Elisabeth Tveito. 2007b. «Barnet som subjekt i trosopplæringen.» *Årbok for Den norske kirke* 56 s. 9-15
- Leganger-Krogstad Heid. «Pedagogisk innhold og utvikling» i: *Kunnskap, opplevelse og tilhørighet. Evaluering av forsøksfasen i Den norske kirkes trosopplæringsreform*, redigert av Otto Hauglin et.al. Bergen: Fagbokforlaget s. 123-142
- Neumann, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt. En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Scott, James C. 1990. *Domination and the Arts of Resistance. Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press
- Skeie, Geir. 2006. «'...Her skal du motstand finne'. Et essay om motstand mot læring som utfordring ved Den norske kirkes trosopplæringsreform.» I *Metode, mål og mening i Den norske kirkes trosopplæringsreform*, redigert av Turid Skorpe og Hans Stifoss. Hanssen Lannem, Trondheim: Tapir akademisk forlag/ KIFO perspektiv s. 131-46
- Elisabeth Tveito Johnsen er høgskolelektor og stipendiat ved Det praktisk-teologiske seminar*
e.t.johnsen@teologi.uio.no

Om å forkynne evangeliet på julaftan

Korleis samle inspirasjon til førebuinga av julaftanspreika

Av Rolv Nøtvik Jakobsen

No skal eg vere litt personleg. Det finst nokre heilt overkommelege og enkle arbeidsoppgåver som eg bruker svært lang tid på. Dersom eg skal nemne eksempel, er det første som melder seg konfirmantundervisning og julaftanpreiker. Var det ikkje så personleg, seier du? Kjenner du andre som har det sånn også? I så fall kan det jo ha ei viss allmenn interesse å finne ut kvifor og kva vi egentleg gjer all den tida vi bruker for å førebu oss. Eg for min del trur at storparten av tida blir brukt til å førebu seg på at ein må førebu seg snart: Det er jo berre å sette seg ned og bli ferdig med det, seier over-eget akkurat som når eg skal til tannlegen. Og på ein måte er det jo innlysande rett, så rett at det dårlege samvitet melder seg når eg ikkje får satt meg ned i dag, heller. For eg har jo enno god tid, for eg har ikkje kome på den forløysande ideen enno, for di det er nokre telefonar og litt klesvask og ei avis eg berre må bli ferdig med først. «Fordi eg må vere opplagt og i godt humør!», skrik heile resten av meg mot over-eget. Og sånn går nokre av oss prestar rundt og har både dårleg tid og

dårleg samvit på starten på den søte juletida. Målet framstår som å framføre ein glad og harmonisk einetale ein dag i ei framtid som rykkar stadig nærmare. Akkurat no er kroppen meir ein konfliktsone, eit drama der ulike røyster (sinte, fortvilte og litt resignerte) nesten overdøyver kvarandre.

Kva er det som er grunnen til at nokre av oss bruker så mykje tid og kreftar på å grue oss til å starte førebuinga for alvor? Eg trur konfirmanttimane og julaftan har nokre fellestrekk: Det dreier seg om forventningar, som ikkje er artikulerte, men som er store og ofte svært ulike. Det dreier seg om mange menneske på ein gong. På julaftan mange vi ikkje har sett før og ein del som ikkje er så ofte i kyrkja. Konfirmanttimar kan vere ei utfordring fordi det heile er så aldersspesifikt: Kva veit eg om kva ei gruppe av fjortenåringar er opptatt av no? Julaftan er ei utfordring fordi det er så utruleg samansett. Kanskje vil det vere ei mental hjelp dersom ein prøver å tenke på desse fjortenåringar som menneske rett og slett, og tilsvarande at predikanten berre vel ei aldersgruppe

som tenkte primærtilhøyrarar akkurat denne julaftan. (Og så kan dei andre, foreldra t.d., slappe av og på det viset «overhøyre» og ta til seg mykje av det som blir sagt på sitt vis.) Ein har eit ønske om å seie noko heilt nytt og utgangspunktet er ofte noko som er kjent for alle som er der: På julaftan kan jo svært mange av tilhøyrarane juleevangeliet nesten utenat. Og for prestane er det heile jo kjent til overmål. Og vanen er, som vi veit, ofte eit effektivt slør for augo som hindrar oss å sjå og sanse det som er rett framfor oss.

Botemiddel

Kva gjer vi med dette? Det er mogleg å tenke seg at det er slik fruktbar kreativ førebuing er: Dei indre konfliktane og motviljen er sjølv ein del av prosessen. Og det er også mogleg å redefinere målet: Målet er kanskje ikkje ein harmonisk einetale der alt går opp, men meir samtale, spørsmål, utfordringar, noko som gjer om enn berre ein liten ting tydeleg og levande.

Det er også viktig å stille spørsmålet konkret: Kven er det som er i denne kyrkja denne julaftan? For det er store forskjellar også innafør same by mellom kyrkjer som har mange julaftansgudstenester som alle er fulle og dei som berre har ei gudsteneste som er mindre besøkt enn andre høgmes-ser. Nokre stader heng det stadig igjen at vante kyrkjefolk let vere å gå i kyrkja julaftan for ikkje å ta opp plass for folkekyrkjelyden. Og så kan dei heller gå på det dei oppfattar som dei verkelege julegudstenestene, nemleg midnattsmessa og juledagen. «Julaftengudsteneste» er berre tilsynelatande eit ord som peiker mot same fenomen frå fjord til fjære og Norge rundt: Tradisjonane er forskjellige, kyrkjeromma er ulike og dei meteorologiske forholda og dagslyset vari-

erer. Og dessutan er dette vi snakkar om no, og som enno ei kort og stadig kortare tid, ligg framfor oss, julaftan 2008. Kva er det so har skjedd sidan sist? Kva er det som gjer at fjorårets preik no har eit retro-preg? Det var jo året før USA mot alle odds valte afro-amerikansk president, før finanskrisa sette spørsmålsteikn ved alle utsegn om kjøpefest og stadig aukande velstand og ei tru på at tryggleik i arbeidsliv og i privatøkonomien. Etter alt dette og andre viktige ting. Og i forkant av neste store økologiske krise er det det skal feirast jul i år 2008.

Kanskje er det viktigaste ikkje at det er nytt? Men heller noko som gir tryggleik, gjenkjenning og som det går an å kvile i. Og at det må vere nytt i meininga originalt, trur eg ein med største frimod kan sjå vekk frå: Julaftanforkynning og konfirmanntimar er ikkje staden for copyright-pukking og genialitet, men meir ein stad der ein kan lære av andre, hente nokre setningar der og nokre forteljingar her. Den beste oljen i ei kristen kyrkje er ofte den som er lånt. Vi har derfor som inspirasjon til arbeidet med eigne julepreiker dette året, valt å trykke nokre preiker som har blitt haldne. Takk til prestane som gjorde preikene tilgjengelege for oss! Som ein kan sjå, er det eit stort mangfald i form og tematikk i desse preikene.

Det gjer at det er mogleg å la seg inspirere av ei av dei eller av det store rommet som blir skapt ved at ulike røyster kling saman. For kanskje er det ein annan tv-serie som er viktig sjølv om *Blåfjell* igjen er adventserie på NRK? Kanskje er det andre forteljingar som kan dramatiserast eller andre ting i juleevangeliet ein bør setje lyskastar på? No har Prøysens julekveldsvise kome inn i forlaget til ny salmebok. I følgje høyringsdokumenta er det ikkje heilt uproblematisk at ikkje-bibelske namn og «konkrete for-

hold» «trekkes inn i den liturgiske sfære». Dette vart drøfta inngående «i tilknytning til den kjente og populære *Julekveldsvisa* (H 7), hvor en kvinne bosatt i Brumunddal er nevnt («Jordmor-Matja»)). Ein kan jo sakens føre den debatten vidare. Eller ein kan la seg inspirere av Prøysen si vise som er eit mirakel av noko på same tid folkekjært, kontekstuel, velformulert og djupt. La seg inspirere ved å dramatisere eller finne eit fokus. Eller la seg inspirere slik at også dei andre brødrane og søstrene Dal kan få sine juleviser: Høyrer de det, Gaus og Roms?

*Rolv Nøtvik Jakobsen er førsteamanuensis ved Det praktisk-teologiske seminar
r.n.jakobsen@teologi.uio.no*

STJERNEN OG GAVEN

Den første juleaften for lenge, lenge siden, ble et stummende mørke brutt av en hærskare med lysende, syngende engler. Men det var ikke bare englene som lyst opp himmelen. Det var også en stor stjerne som brøt mørket. Betlehemsstjernen over stallen der Josef og Maria var da Jesus ble født. Det er derfor vi har stjerne i vinduet når det er advent og jul. Stjernen lyser opp i vintermørket og siden den minner oss om Betlehemsstjernen, så hjelper den oss å huske at vi feirer at Jesus ble født.

I toppen av juletreet her har vi en stjerne. Og litt lenger her oppe er en større stjerne. Men, uff da, den lyser ikke. Kanskje den ikke har fått med seg at det er julaften i dag? Kanskje vi må si fra? Men hvordan snakker man til en stjerne? Hvis vi sier God jul – alle

sammen samtidig, så kanskje den skjønner det? Jeg teller til tre – og vi sier God jul! En, to, tre: God jul! Nei...vent litt. Nå hører jeg at stjernen prøver å hviske noe til meg. Ah. Den sier at det blir ikke skikkelig julaften før vi sier god jul til hverandre. Hvis alle kan hilse på helst en de ikke kjenner, og ønske god jul, så skal vi se om det kanskje hjelper. Sånn, ja. Nå er den store stjernen fornøyd.

Stjernen i Betlehem lyste opp i mørket, og den viste vei for tre vise menn som bodde et sted langt borte i Østen. Disse tre vismennene visste mye om stjerner. De hadde lest og forsket, og sittet i timevis i mørke netter og studert stjernehimmelen. Da de oppdaget Betlehemsstjernen, så skjønte de at nå var det skjedd noe helt utenom det vanlige. Vismennene visste at når en så sterk og klar stjerne viste seg, da var en konge kommet til verden. Straks gjorde de klar kamelene sine og dro av gårde for å følge stjernen. Stjernen gikk foran dem og viste vei, helt til den stanset over stallen der Jesus var født. Da de kom fram til Betlehem startet de tre vismennene en fin tradisjon. De var de første som ga julegaver. Gavene ble gitt til Jesus, den lille kongen. Tradisjonen med å gi gaver lever videre. Selv om det er Jesus sin bursdag, så er det ikke han, men alle vi som får gaver. Jesus er glad i oss alle sammen, og derfor tror jeg han synes det er en fin måte å feire bursdagen sin på – at vi gir hverandre gaver og sprer forventning og glede.

Det er enda en liten stund til vi skal åpne julegavene, men jeg har planlagt av vi skal tyvstarte litt på gaveåpningen nå. Eller vi skal i alle fall starte med å øve oss på å ta imot en gave. Dette krever litt innsats fra alle. Dere må holde fram hendene deres ca. sånn. Og så skal alle lukke øynene. (Har alle lukket øynene?)

Og så later vi som at vi tar imot en gave, tenk deg at den veier ca. 3 ½ - 4 kilo. Holder du den godt i hendene nå? Hold øynene fortsatt lukket, så skal jeg pakke opp for deg (riv opp papir). Sånn. Tenk deg at det er en liten, nyfødt baby du holder. Det er gaven. Lille Jesus, en liten baby.

Da Gud skulle gi oss det beste han har – da sendte han sønnen sin. En liten baby, som var – på underlig vis - både Gud og menneske på en gang. En baby kan de fleste klare å holde, også ganske små barn hvis de får litt hjelp. En baby kan alle snakke med, man trenger ikke å bekymre seg for om man har noe klokt eller morsomt å si. En baby kan alle synge for. Selv den tøffeste 15-åring kan synes det er helt OK å synge for en baby. En baby er det lett å kjenne omsorg og kjærlighet for, fordi den er både søt og hjelpeløs. Vi trenger ikke å ha kjent en baby lenge før det er naturlig å gi en kos. Slik kom Gud til verden. Som en det er lett å snakke med, synge for og vise kjærlighet.

Da Jesus ble litt større sa han om seg selv: «Jeg er verdens lys». Jesus har minst tre ting til felles med Betlehemsstjernen. For det første: Jesus og stjernen lyser opp. Stjernen skinner og lyser opp i mørket, Jesus lyser opp i verden når han kommer med hjelp og håp til menneskene. For det andre: Jesus og stjernen viser vei. Stjernen viste vei til stallen der Guds sønn var født. Jesus har vist oss veien til Gud, for Jesus er veien til Gud. For det tredje: Stjernen og Jesus minner oss på noe. Stjernen minner oss på at når det er jul, da feirer vi at Guds sønn ble født. Jesus minner oss på at Gud har elsket oss så høyt at han sendte sin sønn til verden, for at hver den som tror ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

Etterpå når du skal gå eller kjøre hjem kan du se etter stjerner i vinduene. Og tenke

på stjernen: At den lyser opp, den viser vei og den minner om at Gud ble menneske, Gud kom for å frelse oss.

*Av Silje Kvivle Andreassen
kapellan i Nordstrand i Oslo
silje.kvivle.andreassen@oslo.kirken.no*

JUL I BLÅFJELL

I Blåfjell skjer det mye spennende i adventstiden. Hvordan går det når du er rød og jeg er blå og vi prøver å være venner? Rødnissejenta og Turte lurte på om det gikk å være venner. De sang: «Det går kanskje fordi vi begge er små».

Ja, for blåmor og blåfar sa om rødnissejenta: «Du ser ikke ut som oss, derfor må vi sloss. Vi blånisser er noe helt spesielt.» Det sa de voksne blånisserne.

Blåfar og blåmor lette etter fargen i bergkrystallen. De lurte på hvor de skulle finne den nye fargen? De fikk til svar: Dere må lete i hjertene deres.

De to strevde fælt for å skjønne hvordan de skulle finne fargen. For var det en ting de ikke ville, blåmor og blåfar så var det å blande rødt i det blå. For rødnisser var det verste som fantes.

Når jeg har hørt blåmor og blåfar snakke, tenker jeg at «oi, sånn har jeg vært mange ganger.»

Julefortellingen som Elisabeth og Steinar leste hører vi hver jul. Hver julaften er det samme fortelling. Om Josef og Maria, om den lange strevsomme veien til Betlehem, om fødselen i en stall til dyrene. Om englene som sang for gjeterne. Om fred på jorden.

Mennesker har til alle tider holdt på som blåfar og blåmor. Det er ikke noe galt i å være verken blånisser eller rødnisse. Det

som skaper ufred er kranglingen om hvem som har rett og er noe helt spesielt.

Prester har helt fra lenge før Jesus hatt det med å skulle fortelle hva som var rette tanker om Gud. Når en begynner å krangle om hvem som kjenner Gud best, da blir det noe som er riv ruskende galt. Flere og flere mennesker på Jesu tid trodde at det bare var prestene som kunne si noe rett om Gud. Så sto prestene igjen som blåfar og blåmor, og sa at dere ser ikke ut som oss, derfor må vi sloss.

Julefortellingen vil si oss noe veldig viktig, tenker jeg. Det er ingen som har rett på Gud. Ingen kan si: det er vi som vet hvem Gud er og ikke dere.

I arbeidet sitt med å vise mennesker hvor raus Gud er, møtte Jesus mange mennesker som trodde de ikke var bra nok for Gud. Det var fordi så mange prester hadde oppført seg som blåmor og blåfar.

Jesus brukte hele livet sitt til å gi mennesker tro på at Gud ikke velger ut noen som spesielle. Det er derfor vi har julefortellingen år etter år for at vi skal tenke på hva som skaper fred. Og på hvordan vi kan være fredskapere med de menneskene vi er sammen med.

Heldigvis skjønnte blåfar og blåmor hva de drev med, når de ikke ville ha noe rødt i den nye fargen. Og når de var redd rødnissene og ikke ville ha noe med dem å gjøre.

Kunstneren og tegneren Eldbjørg Ribe som bor her på Grünerløkka har tegnet et kjempesint kort som vi selger til inntekt for orgelet som skal gjennomrestaureres. På kortet ser vi hele fronten og tårnet av Paulus kirke. Et flott bygg og langt oppe på tårnet er det en engel med hettejakke. Og hva driver den med? Jo den tagger et hjerte. Eldbjørg sier at engelen er litt sjenert over å være engel og drive med slike aktiviteter, så derfor

har den tatt på seg en hettejakke, for å skjule hvem den egentlig er.

Kortet til Eldbjørg har kjærlighetens budskap. Og det er spennende at jeg blir rusket opp i minte vante tankeganger. Kan en engel tagge? Går det an å tegne en taggerengel på kirketårnet. Og hvem viser kjærlighet i samfunnet vårt. Er det de vi tror?

Blåfar og blåmor fikk beskjed at de måtte lete i hjertene sine etter den nye fargen. De to måtte finne en helt annen måte å møte rødnissene på.

Jeg kjenner meg igjen i blåmor, fordi jeg synes det er tryggest med de som tenker som meg.

Og den engelen som tagger hjerte. Det er enn sånn kombinasjon vi ikke helt tror går an. Jeg tenker likevel at det er et bilde på våre mangesidige liv. Jeg tror ikke vi blir rausere av å skyve bort alt det vi ikke liker hos oss selv. Vi må vel våge være ærlige og se skyggene våre også, så vi ikke skyver alt vi ikke liker av oss selv over på andre.

For meg er det viktig å tro på en raus Gud, da er det lettere å være ærlig og ta med hele seg til det hellige. Vi har våre sider. Når vi tar det innover oss, er det lettere for oss å se i hjertene etter den nye fargen.

I dag går offeret ved utgangen til Kirkens Nødhjelp. I fjor julaften gikk pengene til Guatemala, til Eusebia en av lederne i vår vennskapsorganisasjon. Vi ga henne støtte til en operasjon.

Vi har nettopp fått julebrev fra henne. Hun reddet livet på grunn av operasjonen og er utrolig takknemlig fordi menneskene i Paulus kirke hjalp henne. Så takken formidles herved videre.

Etter salmen stille natt skal vi i stillhet tenne lys på alteret, alle som ønsker å tenne lys hjelper oss til å holdet håpet oppe. for oss selv og for verden. Det sies med rette

at det er bedre å tenne et lys enn å forbanne mørket.

En velsignet jul ønskes dere.

*Av Grete Hauge
sokneprest i Paulus kirke i Oslo
grehau@broadpark.no*

HELLIG NÆRVÆR

Mitt hjerte alltid vanker i Jesu føderom,
Der samles mine tanker
Som i sin hovedsum.
Der er min lengsel hjemme
Der har min tro sin skatt.
Jeg kan deg aldri glemme,
Velsignet julenatt.

Det er den store danske salmedikter Brorson som har gitt oss denne vakre julesalmen. Stallen med okse, esel og sauer var en av mange staller i Betlehem. Men den første julenatt ble denne stallen et hellig rom. Ikke et spesielt vakkert rom, men det var Guds nærvær som gjorde den til et hellig rom. Stallen i Betlehem ble Jesu føderom.

Jeg ser for meg stallen, midt i et mylder av travle føtter. Etter befaling fra den tids verdens mektigste mann keiser Augustus, dro alle av sted for å la seg innskrive. Inne i stallen derimot hersker en himmelsk fred. Det er ingen som klager over forholdene. Stallen ble et hellig rom, for der var Guds nærvær. Han som ble kalt Guds Sønn, blitt til på underfullt vis i Maria, ble født der.

Utenfor byen, på Betlehemsmarkene var det noen gjetere som var ute i mørke natten og passet sine sauer. Med ett stod en Herrens engel foran dem og lyste om dem. De ble forskrekket. Men engelen sa til dem: «Frykt ikke! Jeg kommer med bud til dere om en

stor glede, en glede for hele folket. I dag er det født dere en frelser. Han er Kristus, Herren.» Og så en himmelsk hærs-kare av engler lyste opp for dem og sang: «Ære være Gud i det høyeste, og fred på jorden blant mennesker som har Guds velbehag.»

Uten varsel, får gjeterne besøk. Overrumplet av Guds kjærlighet. En glede for alle! Med ett blir beiteplassen for sauene i nattemørket et hellig rom med Guds nærvær. Et hellig rom er ikke avhengig av de ytre omstendigheter, men av nærværet fra det høye.

Vi feirer Jesu fødsel i dag. Her i Ullern kirke, og over hele verden. Mennesker samler seg om juleevangeliet, vi samler oss om fortellingen om et barn som ble lagt i en krybbe i Betlehem. En glede for alle mennesker ble til den julenatten for mange år siden. Englene sang om det, stjerna viste veien og mellom de varme gode hendene til de nybakte foreldrene Josef og Maria så ligger verdens frelser. Et lite barn, en glede for hele folket. Han er Kristus, Herren.

Jesu fødsel forteller oss om glede, om fred og om håp. Jesus er vår nåde. I Jonas Dahls salme: «Nå vandrer fra hver en verdens krok» beskrives folkevandringen til Jesu føderom slik: For alle har samme hjertetrang til julens fred. Den store fortellingen om Gud som kom gjennom det lille barn i Betlehem, berører våre liv. For gleden er gitt til alle, en glede som skal være og vare for alt folket. Til krybben og barnet kan vi komme med våre liv, og glede oss over Jesu fødsel.

Fred og håp trenger vi for å kunne leve godt sammen. Når vi strekker oss i rausket og gir kjærlighet til andre, så er Gud tilstede. Når godhet og vennlighet utvises, så er Gud her. Men også når vi kjenner at vi ikke strekker til, når hjertet er tungt av sorg, el-

ler vi tynges av svik, da vil også Gud være her. Være her sammen med oss. Gi oss trøst. Nærvær. Hellig nærvær. For Gud kom til oss for å gi oss sin kjærlighet, av ren nåde. En frelser til glede for oss.

En riktig god, fredfull og velsignet jul ønskes dere alle.

*Ingrid Rian er kapellan i Ullern i Oslo
ingrid.rian@oslo.kirken.no*

ENGELEN ARIEL PÅ BESØK

Når det begynner: Organist sitter ved flygelet. Prest/predikant kommer inn med alba og vinger. Kikker litt forvirra rundt, leter her og der. Ser alle elevene, sier:

Hei!

Er det her det skal være korøvelse? Ikke det? (rister på hodet, klør seg litt på haka.) Dere skjønner, vi skulle øve med englekoret, og så kan jeg ikke finne de andre. Nei, uff og huff! At jeg skulle miste dem nå igjen (leter litt rundt, under alteret etc). Og Gabriel blir så sint på meg når jeg alltid er for sein og alltid roter meg bort. Da ser han på meg med litt strenge øyne, og sier: «Ariel!» (med mørk, streng stemme). Og så rister han strengt på hodet (rist på hodet). Jeg drev bare og lekte litt bak den ene skyen, litt bak den andre. Og så plutselig kan jeg ikke huske hvor vi skulle øve.

Og så lurer jeg på om det er noen av dere som har sett bestekameraten min. Har dere sett en som ser ut som en bestekamerat som går rundt her? Jeg har ikke funnet ham på en stund, skjønner dere. Bestevennen min, det er sønnen til Gud, det. Og så er han på en måte Gud. Vi pleier å leke og finne på masse gøy sammen. Og så har han så morsomme og snille øyne. Nå kan jeg ikke finne ham noe sted. Det er noen som sier at han er dratt til jorda, fordi han hadde noe viktig å gjøre der. Noen andre sa at det på grunn av ham at vi skal ha den konserten. Jeg lurer veldig på hva det er?

Det er en veldig stor konsert vi skal ha. Da skal det være så mange engler. Den konserten vi skal ha, skal være på noen marker utenfor et sted som heter Betlehem. Og vi skal synges for noen som er hyrder og noen sauer. Og konserten er helt hemmelig, så

dere må ikke si noen om det til noen.

Det er ganske vanskelig det vi skal synge. Derfor må vi øve og øve. Det er spesielt meg som ikke klarer det så godt (ser ned). Jeg er den miste av alle englene. Og jeg er den dårligste til å huske teksten på det vi skal synge.

Det er Gabriel som dirigerer koret. Han blir veldig sint når jeg synger feil. Men bestevennen min, han sier at jeg synger helt fint. «Kjempefint», sier han. «Det gjør ikke noe om ordene kommer litt feil!»

Når koret skal synge, da står Gabriel der foran og ser streng ut (rynk brynene). Og når han løfter armene og gjør sånn (gjør en dirigentbevegelse), må alle synge (få tonen av organist): «Elle melle Gud i det høyeste!»

Nei og nei og nei, der gjorde jeg det igjen! Jeg får det jo aldri til. Det skal jo være «Ære være Gud i det høyeste!» Nå kommer Gabriel til å bli sint igjen. Hm, hvordan skal jeg få det til? Jeg vil så gjerne synge rett. Tenk om jeg skulle synge feil på den store konserten! Hva skal jeg gjøre? (Ser utover skipet) Kanskje dere kan hjelpe meg? (forhåpentlig ja. Dersom ikke, spør en gang til)

Altså: vi skal synge: «Elle... nei, ære være Gud i det høyeste» (vekt på hvert ord).

Kanskje du kan spille litt med, du ved pianoet, så blir det litt lettere å synge? (Organist spiller litt langsomt:) Alle synger: «Ære være Gud i det høyeste!». Det var veldig bra/der var det jammen meg noen av dere også som sang feil. Skal vi ta det én gang til? (vi synger en gang til)

Og så var det mer vi skulle synge. Si: «Og fred på jorden blant mennesker som har Guds velbehag!» Kan dere hjelpe meg med det også? Det er litt mange vanskelige ord. Særlig dette «velbehag». Gabriel sa at det betydde at Gud er glad i menneskene

og vil at de skal ha fred på jorda. Skal vi prøve og synge det? (vi synger «og fred på jorden...»)

Dere er jo kjempeflinke! Jeg tror nesten jeg kan det nå. Skal vi prøve det en siste gang? (Vi synger hele: «Ære være Gud i det høyeste! Og fred...») Dette er jo nesten finere enn når englekoret øver!

Men vet dere, nå tror jeg at jeg må fly, for nå er det ikke lenge til konserten begynner. Det er visst veldig viktig det som skal skje på de markene utenfor Betlehem. Det er visst mange folk som drar mot Betlehem nå. Da jeg var rundt og fløy litt i stad, da så jeg ei dame som satt på et esel og så veldig sliten ut. Og ved siden av gikk det en mann, han så også trøtt ut. Det så ut som om de også skulle til Betlehem. Jeg lurer på om disse folkene kommer på konserten vår. Jeg lure på hva som skal skje i Betlehem. Og jeg lurer veldig på hva bestevennen min har med å gjøre med det.

Nå må jeg virkelig prøve å finne de andre englene. Ha det fint! Og takk for hjelpen!

*Preken på førjulsgudstjeneste for
barneskoler, advent 2005*

Trykt med tillatelse fra Simon Flem Devold

*Av Ellen Aasland Reinertsen
kapellan i Torshov kirke i Oslo
ellen.aasland.reinertsen@oslo.kirken.no*

KURVER FLETTER JUL

Er det noen som kan se hva dette er? (*holde frem en halv julekurv* Hvis nei:) Dette da? – *andre halvdel.*

Hvis jeg holder begge to sammen, begynner det å ligne på noe. Men det er først når jeg har flettet sammen de to halvdelene til en helhet. Det blir en julekurv. Den er noe som er så fin at den kan henges på et juletre.

Når et menneske møter et annet, når vi er sammen med andre, er det ofte bedre å være menneske, enn når vi er helt for oss selv. Jeg tror at alle kjenner at vi trenger et sted å høre til. Det beste er hvis vi har et sted å høre til, på en sånn måte som de to halvdelene av en julekurv hører til hos hverandre. Sammen skapes det en kurv av to deler som ikke kunne brukes til noe særlig så lenge de var alene.

Vi har hørt fortellingen om Jesus som ble født i en stall i Betlehem. Når Jesus ble født, var han med å flette en julekurv: Jesusbarnet flettet en kurv av jord og himmel. Når Jesus er født, er ikke lenger Gud en gud som er langt borte. Nå er han blitt en Gud som er hos oss.

Ikke bare er julekurvene fine og kan henges på juletreet. Julekurvene har plass til å legge ting oppi. Vi kan legge småkaker eller gotteri i dem, for eksempel. Når Jesus har flettet himmel og jord sammen, så har han laget en plass der vi kan være. Vi som lever på jorden, kan samtidig være hos Gud. For Gud er ikke lenger i himmelen langt der borte. Guds bor ikke høyt oppe eller langt borte. Gud bor hos oss og vil være sammen med oss i livene våre.

Det å være sammen er noe som er viktig for mange i julen. Det er fint å ha noen å lage fest sammen med. Julen er en tid der mange søker sammen med familiene sine,

eller andre som en kan oppleve fellesskap med.

For mange av oss er det hele tiden en utfordring å prioritere hva vi skal bruke tiden vår på. Mange skulle ønske seg mer tid sammen med familien sin til vanlig. Men akkurat på julaften, tror jeg det er mange som klarer dette som vi ellers ikke alltid får til. Å sette seg ned sammen med de man ønsker mest å dele tiden sin med, og ikke tenke på alt mulig annet.

Når julekvelden kommer, da er vi ferdige men forberedelsene. Eller om vi ikke er helt ferdige med de vi hadde planlagt å gjøre, så legger vi i hvert fall fra oss klut og forkle, senker skuldrene og lar juleroen senke seg. Nå er det ikke lett å få gjort noe mer like vel.

Dere som er voksne vet stort sett hvem John Lennon var. Han var en stor popstjerne da mange av de som er foreldre til barn nå, var små barn selv. Han sa noe om livet som er litt tankevekkende: «Livet er det som skjer mens du planlegger noe annet.» Sånn er det lett for at det blir. Vi er ofte så opptatt med mye som må gjøres og som skulle vært gjort, at vi glemmer at livet er her og nå.

På julekvelden er vi kanskje mer enn noen gang ellers i året, midt i vårt eget liv. For de fleste av oss er det godt. Godt å være sammen. Godt å flette julekurver – lage gode sammenhenger med de vi er glad i.

Noen gleder seg ikke til jul, fordi sammenhengen de er i, ikke er god. Da flettes det ikke julekurver. Da finner ikke vi hverandre og skaper noe godt sammen. Det er trist når det blir sånn.

Og andre igjen opplever savnet sterkt i julen. I år er det ett år siden noen mistet sine kjæreste i flodbølger i Østen. Og andre har mistet sine kjære uten at det har fått så mye oppmerksomhet i andre sammenhenger.

Uansett kan det kanskje oppleves som om halve julekurven i ens eget liv er revet bort.

Heldigvis handler julen for alle uansett også om den andre julekurven som er flettet for oss: Jesus som brakte himmelen til jorden, og som dermed også åpnet himmelen for oss som er født til jorden.

Derfor er det glede som er overskriften for julen, uansett. Det at Jesus kom til verden, er en fortelling om glede. En fortelling om at Gud vil være hos oss i livene våre. Og det er en oppmuntring til oss om å være tilstede i livene for hverandre. Sånn at gode fellesskap, vakre julekurver, kan flettes. Ikke bare på julekvelden, men hele året.

Vi synger sammen sangen om barnet som ble født i Betlehem den første julenatt!

*Av Ingeborg Sommer
kapellan i Skøyen kirke i Oslo
ingeborg.sommer@kirken.no*

«Det som ble til i ham, var liv, og livet var menneskenes lys»

Av Trond Bakkevig

Jeg skriver disse julerefleksjonene på et fem stjerners strandhotell i Dubai. Her finner jeg meg blant russiske turister, filippinske og indiske hotellansatte, en og annen hvit- eller svartkledd araber, og syv hundre deltagere på et møte som World Economic Forum arrangerer. Dubais hersker betaler alt som er av mat, hoteller og flybilletter. Det arbeid jeg gjør i Det hellige land med å tilrettelegge samtaler mellom jøder, muslimer og kristne tjener på å få moralsk og annen støtte fra alle kanter. I en tid hvor det også er blitt en økt oppmerksomhet omkring religion, blir dette arbeidet også interessant for mange, fordi det også blir en fortelling om religionens betydning i verdens konfliktområder.

Men stallen i Betlehem: Filippinere og indere kommer hit fordi de vil ut av fattigdom. Russerne er her fordi de endelig kan nyte rikdom og den slags frihet som reiser og pengebruk gir. Dubais egne innbyggere bruker oljerikdommen til å bygge et finans- og handelssentrum – og det ene eventyrslottet etter det andre. Og i Betlehem, noen hundre mil lenger vest: Stallen er blitt en kirke hvor stedet der Jesus angivelig ble født er

midt i en stor stjerne av sølv som er innfelt i en del av gulvet der ingen kan gå – men mange vil kysse.

I Norge holder vi oss med julekrybbene som minner oss om opprinnelsen. Alle vil vekk fra fattigdommen, enten det er i Norge, Dubai, India eller på Filippinene. I dens nærhet trives vi best når minnet er forsølvet eller romantisert.

Den andre innfallsvinkelen til julen møter vi i Johannes-evangeliet. Der begynner julen i himmelen og ikke i stallen. Den teksten inviterer verken til julekrybber eller romantisering. Det er knapt nok en fortelling, i alle fall ikke en slik som kan sees med det indre øye mens teksten leses: Ved Jesus er alt blitt til. Den samme vi møter som et lite barn i en stall i Betlehem. Når spedbarnet ligger der og griner, er ikke det så lett verken å tenke eller forestille seg.

Jeg kunne grunne på dette mens jeg satt i konferansesalen og samtalene i Dubai. «World Economic Forum», som arbeider under mottoet «Committed to Improving the State of the World», hadde samlet økonomer, politikere, forretningsfolk (mange av dem), miljøforkjempere, akademikere av

alle slag, og ledende byråkrater fra nasjonale og internasjonale institusjoner. Alle arbeidet i grupper med sitt spesielle fagfelt. Vårt var religion. Vi var muslimer, jøder og kristne som satt sammen og drøftet religionens rolle i møte med de problemer verden står overfor i dag. Men er religion bare et fagfelt blant mange andre, eller angår det hele virkeligheten og berører all virkelighetsoppfatning? Og hva gjør vi med religion når vi settes inn i en sammenheng som dette? Blir religion redusert til de verdier som har samfunnsmessig relevans? Eller er religion også relevant som et møte med det hellige? Kan vi enes om dette synet på religion uansett vår religiøse tilhørighet? Vi kan enes om religion som en kilde til verdier og etikk. Noen vil si at det er den eneste kilde. Vi som er vant til å ha ateister og agnostikere rundt oss, er

uenige i et slikt syn. Men det å ha verdier, betyr ikke uten videre å ha verdier som kan gi god veiledning i møte med den aktuelle finanskrisen, menneskeskapt klimaforandringer eller den urettferdige fordelingen av verdens ressurser.

Det gråtende Jesusbarnet var med ved skapelsen. Det er en fortelling om oss alle, uansett religion. Jesus var med ved skapelsen av ethvert menneske, og den kloden vi hører hjemme på. Vi er skapt i Kristus, i sammenheng med alt det liv som skal videreføres, som skal næres og fornyes og ikke gå til grunne. Vi er skapt, i Kristus, som barn av foreldre, med slekt, naboer og alt som er av menneskelig fellesskap. Derfor er det helt nødvendig at vi deltar i en felles religiøs leting etter verdier som kan hjelpe oss og verden til å overleve. Som kristne, kan

vi uten videre inkludere dem som ikke har noen gudstro i en slik leting: «Alt er blitt til ved ham, uten ham er ikke noe blitt til. Det som ble til i ham, var liv, og livet var menneskenes lys.»

Når Johannes fortsetter med å skrive at «Lysset skinner i mørket, og mørket har ikke overvunnet det» kan vi også lese det som en kommentar til at fortellingen om Maria som føder Jesus i stallen i Betlehem er kontroversiell. Vi får hjelp til å se at perspektivet forandres. Johannes skriver ikke om skapelsen for å si at alt skal forbli slik det en gang er blitt. I innledningen til juleevangeliet leser vi om at makta rår: Mennesker tvinges på reise midt i graviditeten, uten midler til å sikre seg et skikkelig oppholdsrom. Det skjer stadig vekk. Men akkurat dette er fortellinger som makta alltid har forsøkt å usynliggjøre. Her synliggjøres den. Ved det blir juleevangeliet en fortelling om Guds valg. Gud kunne ha kommet til verden i den sikre borgen hos Herodes i Jerusalem. Hjemmefødsler er en ting. Fødsler i en kald stall er noe annet. Gud velger stallen. Sammen med alle dem som er tvunget til kulde, husløshet og fattigdom.

«Vi så hans herlighet», skriver Johannes. Den var nok ikke så lett å se der i stallen. Etter tradisjonen er Lukas den første ikonmaler. Hans første ikon var nettopp Maria og barnet. I dette er det lett å se Jesu herlighet, men det skal mye teologi til for å lese juleevangeliet slik Lukas maler ikonet. Men på ikonet synes ikke konteksten som den rå og kalde virkelighet den var. Hans egen litterære kontekst synes ikke i ikonet. Likevel, han ser det vi skal se: Barnet er Guds nærværende herlighet – i den kalde stallen.

Tilbake til møtet i Dubai. Omgitt av fremmedarbeidere, blir juleevangeliets perspektiv til et spørsmål om hvorfor verden er

slik organisert at hun eller han må dra fra sin sammenheng på Filippinene eller i India for å finne arbeid. Makta rår. Like råt som den gjorde på Kvirinius sin tid. Johannes skriver om skapelse. Den er ikke slutt: «Alt er blitt til ved ham, uten ham er ikke noe blitt til. Det som ble til i ham, var liv, og livet var menneskenes lys.» Jeg tror ikke at nyskapelsen kommer fra de mektige. Mer skal ikke sies om dette her, for herfra overtar politikken. Som kirken skal vi aldri bli trøtte av å holde frem perspektivet, både fra stallen og om nyskapelsen som kan bringe lys og rettferdighet. Dette er både det kristne bidrag i religionssamtalen og i forhold til det som foregår i «World Economic Forum» – «committed to improving the state of the world». Dette går det an å slutte seg til, uansett tro. Av verdens mektige går det også an å forvente at dette perspektivet skal ha gjennomslagskraft. Men det krever en grunnholdning: En uendelig respekt for menneskets verdighet.

Og, slik en kristen sa det i samtalen: en uendelig respekt for menneskets hellighet. Hellighet handler ikke først og fremst om verdier som er samfunnsmessig relevante. Det handler om en dimensjon ut over det vi ser med det blotte øye. Det er dette Lukas vil gripe når han maler ikonet – kanskje kjente han på at det ikke var mulig med det skrevne ord. Vi er skapt i det Jesusbarnet som sitter på Marias fang og lyser hellighet. Vi bærer den i oss, men det er i Kristus vi alle har del i den. Jeg våger å tro at det er det samme Johannes skriver om: «Vi så hans herlighet, en herlighet som den enbårne Sønn har fra sin Far, full av nåde og sannhet.»

*Trond Bakkevig er prost i Vestre Aker
trond.bakkevig@oslo.kirken.no*

Kva skal vi gjøre med Stefanus?

Av Andreas Hilmo Grandy-Teig

Julas festbrems på vikande front?

«Kva skjer med Stefanusdagen i forslaga til nye teksttrekker?» er eit legitimt spørsmål i disse tider. År etter år kjem folk fulle av jul til kyrkja 2. juledag, og får høyre tekstar om martyrium, om å bli utlevert til domstolane, og om å bli hata av alle for Kristi namns skyld. Eg skjønner at det ikkje har vore lett å være forkynnar alltid, denne dagen, med julegleden, familiehyggen og fredsvisjonar i minnet. Juletida er sett til sides for ei feiring av kyrkja sin første martyr. I går fødtes Gud som menneske, vår bror; i dag høyrer ein «Bror skal senda bror i døden, og ein far barnet sitt, og born skal reisa seg mot foreldra sine og senda dei i døden» (Matt 10,21). Noko skurrar i kronologien. Og no ryktes det altså at den nye tekstboka vil stryke Stefanusdagen, og gjøre dagen til ein skikkeleg «andre juledag». Om nokon er letta, og ubekymra ser Stefanusdagen sine tekstar fare, er det forståeleg.

Forslaget fra tekstbokkomitéen er ikkje fullt så frigjørande (sett fra eit slikt synspunkt). Av tre rekker, vil tekstane i 1. rekke fortsatt handle om Stefanus (2 Krøn 24,18-21 / Apg 7,52-60 / Matt 2,13-15), mens dei to andre rekkene fortsett der evangelietekstane slapp julaftan og juledagen, etter en-

glesangen og i Johannesprologen, og fortel «hvem den treenige Gud er» (*Høringsbrevet*, s. 10). (Det er interessant at tekstbokkomitéen med dette har gjort samme valg som tekstboka fra 1887, som la til to juletekstar til den tidlegare Stefanusteksten.) Eg skal la fokuset i dei to andre rekkene ligge her, og halde meg til Stefanus. For forslaget inneber ei endring også i dei tekstane som tar vare på Stefanusdagen. Fortellinga om Stefanus' steining fra Apg er med, men i staden for profetlesningane fra gamle testamentet med oppmoding til å forkynne Guds ord trass i all motstand, skal første leseteksten være perikopa om prestesonen Sakarja som blir steina. Dei tidlegare evangelietekstane fra Matt 10 om forfølgningane dei kristne kan vente seg, blir erstatta av flukta til Egypt, som så langt eg kan sjå ikkje har vore evanglietekt før. Dette er eit interessant grep, som ikkje bare knytter Stefanushistoria opp mot Jesus og julefortellinga, men som også knytter forfølgning og martyrium sammen med verdas flyktningar idag. Øynar vi eit forsøk på å aktualisere Stefanusdagen og å plassere han inn i kyrkjeårstida her?

Stefanus eller andre jule-dag

Ein kan gå lenger tilbake, og spørre seg kvifor tekstane om Stefanus i det heile tatt dukkar opp i juletida, som det kontrastmomentet dei utgjør? Svaret finn vi i det tradisjonelle kyrkjeåret, som har kjent ein Stefanusfest sidan 300-tallet. Han tok til i østen, og vart feira i Roma fra 415, da Stefanusrelikviar vart skrinlagt i ei kyrkje nettopp den 26. desember. Om høringsbrevet om tekstboka har rett i at dette er tidlegare enn datering av julefesten til 25. desember (s. 10), er usikkert (jf. Bieritz, s. 187), men det er i alle fall ein av dei eldste kyrkjelege festdagane i kyrkjeårskalenderen. Sidan reformasjonen gjorde slutt på helgenkulten, er vi i dei lutherske kyrkjene mindre vant til å forholde oss til denne delen av kyrkjeåret, men det er interessant å merke seg at tekstbokforslaget legg opp til å inkludere to ny slike festar, kyndelsmesse (2. februar), Mikkelmesse (Hellige Mikael, 29. september), i tillegg til dei vi har fra før (Jonsok og Olsok).

Andre juledag, derimot, er ifølge Bieritz eit etterreformatorisk fenomen, som vart innført etter at ein etter kvart, ofte av praktiske grunnar, gikk bort fra den gamle romerske skikken med å ha tre messer knytt til juledagen (ved midnatt, i otta og på dagen). I staden innførte ein i mange lutherske område gudsteneste julekvelden, på juledagen og på andre juledag. Andre juledag fortrenge da Stefanusdagen i nokre område (men ikkje i Norge). Etter 1977-reforma fikk Den norske kyrkja tekstar både for julaftan, julenatt/ottesong, 1. juledag og 2. juledag. Sjølv om jula er ein av dei viktigaste kristne høgtidene, er det kanskje vel mange festdagar. Men tenker ein på dei mange kyrkjene utover landet som ikkje har prest julaftan eller 1. juledag, og ingen tradisjon for midnattsmesse eller

ottesong, er andredagen ofte nødvendig for å få feira jul i det heile tatt. Slik får andredagen i funksjon, sjølv om feiringa kjem to dagar for seint, særleg i forhold til feiringa i heimen. Dei som også var i kyrkja julaftan eller 1. juledag og som er faste kyrkjegjengarar kan vite kva dei får, men kva med dei som altså bare får gudsteneste 2. juledag? Kyrkjeåret blir på denne måten ei utfordring for møtet med den folkelege kulturen. Folk feirar jul, og ikkje Stefanus.

Kyrkjeåret, i motsetning til forventningane blant dei fleste døpte, gjør krumspring som det bare er lett å sette pris på for dei som går fast i kyrkja. Kyrkjeåret gir oss motstand og presenterer tema for oss vi verken forventar å få, eller nødvendigvis sett pris på. Spørsmålet må bli om denne motstanda fra ei årtusengammel tradisjon er noko det er verdt å ta vare på. Om vi tar det økumeniske perspektivet på alvor, kan vi ikkje sjå bort i fra verdien det er å ha ein felles arv og ein felles praksis. Men «den verdsvide kyrkja» endrar seg også alltid, så ein kan ikkje ha dette som einaste moment, men må også vise at motstanda kan bety noko, lokalt og i samtida. Kan vi finne element i Stefanusdagen som kan fortelle noko om våre egne liv, tolke verden for oss, bringe evangeliet nærare? Med andre ord, kva kan poenget med Stefanusdagen være?

Martyren og inkarnasjonen

Det er lett å latterleggjøre og å ta avstand fra martyrdommen til Stefanus i dag. Det å dø for trua si er noko vi ofte forbind med religiøse fundamentalistar (skjønt forfølgning pga. religion er noko som råkar fleire enn fundamentalistar). Vi bør og må være kritiske til all gudsteneste som glorifiserar det å ofre seg sjølv, og som gjør offerrolla til noko

heroisk. Vi bør også ta avstand fra ei tolking av martyrdommen som skapar ein vi/dei-tale, der vi gode kristne må stå i mot den vonde verda som dømmer oss og vil steine oss. Det ligg potensiale til begge deler i tekstane til 2. juledag slik dei står i dag. Likevel, vi treng også å ta tekstane alvorleg, lytte til orda som dei kling: Steining gir, som antyda, andre assosiasjonar i dag, akkurat som forfølgjing. Og det er neppe sikkert ein alltid skal sky realitetane på Betlehemsmarkene sjølv om det er jul.

Kan Stefanus likevel være eit positivt forbilde, som symbol på det å stå kompromisslaust på det gode si side? Samanlikna med vår eigen norske martyrkonge, heilag Olav, er han i alle fall mindre krigersk i framferda si, og det kan ha noko å si for korleis vi møter hans martyrdom. Trass i kompromisslausheita si skumle blindheit, handlar kompromisslausheit også om mot, og evnen til å reise seg for det som er viktig. Men motet og viljen til å kjempe ein kamp, fordi ein er overbevist om at det er riktig, kan romme både evangelium og forbannelse. Men Stefanus er i godt selskap. Med festdagen umiddelbart etter Jesu fødsel og det store inkarnasjonsmysteriet, blir det lettare å sjå perspektivet som gjør det mulig å løfte fram motet og kampen. Det at Gud stig inn i skaparverket i det svake, gir ein retning til motet og kampen. Med det svake som ein privilegert ståstad for å tolke kva verda krev av oss, får vi eit perspektiv som viser verdien av motet som martyrane står for.

Det handlar på eit vis om svaret på at Gud blir menneske. Guds fødsel skjer som solidaritet og fellesskap. Gudsomgrepet blir ikkje lenger fjernt og mektig men nært og deltakande. Fellesskapet som starta med Guds solidaritet med menneska er det fel-

lesskapet vi ber med oss i kyrkja, og som vi skal holde oppe både i glede og handling. Eit mot som er forankra i fellesskapet si solidariske etterfølging og deltakande einheit med Gud her i verda, er noko som kan være aktuelt også i verda og livet i dag. Derfor trur eg at når vi samlast til feiring og glede til jul, kan det kanskje være godt å ha med Stefanus. Om ikkje anna bær han bud om at det i Kristus går an å finne mot til å reise seg og være sann mot andre, sann mot seg sjølv, og sann ovanfor Gud.

Blandingsløysing

Mellom vanskeligheter og glimt av evangelium som Stefanusdagen gir oss, har tekstbokkomiteén gjort eit val. Som sagt, har dei valgt ei blandingsløysing der Stefanustekstane skal bli lest tredjekvart år, mens dei to andre åra har meir forståelige juletekstar. Ut i fra argumentet om at Stefanusdagen har ein gammel felleskyrkjelig tradisjon bak seg, har dei ikkje villa fjerne han. Likevel har dei valgt å sjå bort i fra denne tradisjonen to av tre år. For dei som slit med plasseringa av ein martyrdag midt i jula, på plassar der dei ikkje får hørt juleevangeliet, er dette ei lite tilfredsstillande løysing. For dei som feirer tredje julegudsteneste denne dagen, fell Stefanusdagen sitt perspektiv bort to av tre år.

Ei kompromissløysing kan aldri gjøre alle til lags, men ho må forsøke å møte nokre behova på ein god måte, noko denne løysinga bare gjør halvvegs. Ville ei realitetsorientering vist at kompromissløysinga kanskje ville være å finne ein annan plass? Ei løysing som er kjent fra kyrkjekalenderar med mange «kræsje» innbygd i kyrkjeåret, ville gå ut på å gjøre Stefanusdagen til ein «andrerangs festdag». I utgangspunktet feir-

ar vi dagen, om ikkje noko viktigare kjem foran, som det å feire jul, om dette er einaste sjansen. Uansett kva slags standpunkt ein har, er vel dette noko ein kan einast om. Det er jula som kjem først.

Litteratur

Karl-Heinz Bieritz. *Das Kirchenjahr:*

*Feste, Gedenk- und Feiertage in
Geschichte und Gegenwart.* München:
Beck 1991.

«Reform av kirkens gudstjenesteliv

– Orientering om høringsdokumentene
– Ny tekstbok for Den norske kirke».

Notat fra Kirkerådet 2008.

*Forslag til Tekstbok for Den norske kyrkja
2010.* Oslo: Kyrkjerådet 2008.

*Andreas Hilmo Grandy-Teig er prest i
Nordberg og Maridalen i Oslo
teig@nvg.org*

Det praktisk-teologiske seminar og Det teologiske fakultet inviterer til temauke 2.-4. februar 2009

«Himmel og jord skal brenne?»

TEOLOGI I KLIMAFORANDRINGENS TID

Temauka vil fokusere på de grunnleggende teologiske problemstillingene som ligger rett under overflata av de stadig mer nærgående spørsmåla om miljø og klimaforandringer. De globale utfordringene krever ei ny gjennomtenkning av de sentrale tema i kristen tenking: Forholdet til naturen som skapt, om mennesket har noen særstilling i skaperverket og om hvordan vi framstiller og forestiller oss framtida i Guds hender.

Temauka vil starte med ei tverrfaglig drøfting av hvor antroposentrisk en teologisk etikk er og bør være. Når det gjelder synet på naturen, vil eldre forestillinger om naturen som Guds bok og som sakrament bli hentet fram i et forsøk på å finne fram til en teologisk naturvisjon som gjør rett mot dagens komplekse virkelighet. Det tredje tyngdepunktet vil dreie seg om religiøse framtidforestillinger: Hvordan tenker vi om eskatologi og framtida? Er en annen verden mulig? Er den nye himmel og jord egentlig den samme jorda? Og hva har dette å si for hvordan vi møter naturutfordringene?

Temaene vil bli belyst ved foredrag, panelsamtaler og gruppesamtaler.

Foredragsholdere er blant andre **Martin R. Hauge, Åste Dokka, Maria Jansdotter Samuelsson, Trond Skard Dokka, Torstein Tollefsen, Dag Hessen, Halvor Moxnes, Ole Jakob Løland, Inge Johan Lønning og Sturla Johan Stålsett.**

Temauka tilbys som etter- og videreutdanningskurs for prester og andre kirkelig ansatte. I tillegg til å fungere som ordinært studieemne (5 eller 10 studiepoeng) kan emnet tas som både etterutdanning (uten studiepoeng) og videreutdanning (med enten 5 eller 10 studiepoeng).

For oppdaterte opplysninger og informasjon om påmelding, se <http://www.tf.uio.no/praktikum/videreutdanning/temauke.html>

Året som gikk

Oppsummering som rite

Av Marit Bunkholt

I løpet av 2008 har jeg sett to nasjonale monumenter. Nasjonalt vasskraftmonument og nasjonalt heksemonument. Førstnevnte i Tyssedal litt ut i fjorden fra Odda i begynnelsen av juli, det andre på ferjestedet Anda på veien mellom Sandane og Nordfjordeid i oktober. To for meg helt ukjente nasjonalmonumenter kom uventet i min vei, vel verdt å se og oppleve, dog av litt forskjellige grunner. Heksene engasjerer meg, deres skjebne var hard og unødvendig. Det nasjonale monumentet til deres minne er enig. Plaketten som viser vei til selve monumentet tar stilling, og siterer skriftstedet «Kjærligheten misunner ikke». Selve monumentet er laget av Stig Eikås i to slags stein. Lys grå stein formet som en kraftfull kvinne med blikket vendt ut fjorden. Omgitt av mørk stein formet som flammer. Verdig. Skjult for de fleste av oss, men vel verdt å oppsøke til ettertanke. (se <http://www.hyen.com/heksemonument.htm> for mer) Vasskraftsmonumentet er mer til lyst. Mitt forhold til vasskraft er fjernt og selvfølgelig på samme tid. Men monumentet er fint. Det kan man gå inn i, være i, oppleve. Det er stort og man får gå i utgravde sirkler. Det er utsikt, gress, glass

og stål. Ta med unga! (se mer: <http://www.elektra-interact.com/>) Og attpåtil: Skoa blir svarte av Tyssedalsfabrikkens luftige støvavfall. Og Tyssedal hotell byr på god overnatting i tradisjonsrike industriomgivelser.

De to monumentale opplevelsene i 2008 skaper historie i mitt liv. De blir viktige 1. nyttårsdag 2009. Da skal 2008 oppsummeres. En ny kategori blir født med dem: Monumenter. Fra før har vi reiser og nykommere, fine ting og fæle ting, bragder, døde, de vi ser oftest, jubileer vi feira og filmer vi så. Og flere til. Hvert hjem sine kategorier, noen år blir nye til, noen av dem for å forbli, andre for å gå. Hvorvidt «monumenter» er en kategori for framtida vites ikke. Men den må til for 2008.

Hva jeg snakker om? Den rituelle og givende årsoppsummeringa selvsagt. Bli klokere på eget liv, trist av det triste, glad av det glade, og kjenn etter for i år: Hva slags år var dette? Et drittår eller et som var på det jevne? Eller var det virkelig et skikkelig fint år? Hvilke håp og drømmer skaper det for framtida, hva skal vi forsøke å snu på, hvem må vi holde fast, hvordan får vi en hverdag å leve med? Hvilke spådommer kan vi legge

inn for neste år?

Hvordan få det til? Man tager sin husstand og alle dens almanakker. Setter seg ned med god tid, ingen andre ytre stimuli (enn muligens det siste møtet med en favoritt-jule-cd) og god vin/godt vann/te/saft eller lignende. 1. nyttårsdags kveld er en på alle måter glimrende dag og tid til dette prosjektet. I overgangen mellom det gamle og det nye året. En dag det kan være godt å ha en fast avtale i hjemmet. Opptatt. Vil ikke ut i dag. Så: Start 1. januar i fjor og bla langsomt framover i almanakkene. Snakk om det, si hva som skjedde, husk og tenk etter. Tenk over tingene. La alle slippe til med sine fortellinger og synspunkter. Hør de forskjellige historiene. Repeter felles hendelser og opplevelser, le, gråt en skvett og snakk, snakk, snakk. Skriv ned lister, jfr. kategoriene over. Hvilke kategorier du/dere trenger, vet dere best selv. Eller la kategorier og lister fare – skriv ned i helt andre former, eller la det hele være muntlig. Bruk eget språk og form. Det skal dog sies at listene er ganske morsomme – både å skrive og å lese en annen gang. Vi satser på et A4-ark, hele året inn der. Men så skriver vi en (forholdsvis) kort (den er blitt lengre med åra) prosaversjon i tillegg, på juleesken når juletinga pakkes bort. Det er riktignok en annen historie. En annen fin tradisjon. Jeg oppbevarer kopier av pappas juleesketekster fra ca. 1960 til 2002. (Han døde i 2003, da tok skrivinga slutt i barndomsheimen.) Og jeg har selv juleesketekster fra eget husstandsliv tilbake til 1988. Men glem det nå, vi snakker om årsoppsummeringa.

Hvorfor årsoppsummere? Det er fint. Det er et viktig tillegg til selvangivelsen, sier mer om deg og dine enn hvor mye penger som gikk inn og ut. Det er samlende og styrkende for gruppa. Eventuelt avklarende

– denne gruppa bør splittes opp. Det er morsomt å lese lista fra i fjor, og den som er fem år gammel. Det er oppstrammende – vi som elsker å gå på kino, hvorfor så vi bare fem filmer på kino i fjor? Det fester blikket på menneskene rundt deg/dere, hvem som kommer og går, hvem som forblir, hvem vi mista og hvem vi fikk.

Jeg vet ikke om dette fungerer godt for aleneboere. Det er en stor svakhet ved prosjektet. Det er en kjempefordel å være en husstand med en del felles erfaringer, og samtidig nok av historier fra forskjellige livskanter i jobb og interesser å fortelle hverandre. Hyggelig å være flere om lista, lettere å skrive og sukke og le i et fellesskap. Men kanskje kan man danne grupper på to eller tre eller fire som deler år med hverandre? Eller blir det kunstig? Kanskje er det nettopp riktig å sitte aleine med det når man bor aleine? Er det bare jeg som blir pysete på andres vegne nå, som ikke liker tanken på den ensomme årsoppsummeringa? La ikke meg skjære igjennom. Hver enkelt får kjennene etter.

Årsoppsummering er ikke, uansett om den skjer alene eller sammen, et ufarlig prosjekt. Det kan som nevnt over være avklarende på gruppas framtid, og være første skritt mot nye tider. Og uansett kan det vekke sterke følelser, gode og vonde minner hentes fram. Jeg vil likevel ikke nøle med å anbefale prosjektet. Det er verdt noen tårer. Det gir en god følelse av å være seriøst til stede i eget liv. Lykke til! Godt nytt år! Og takk for det gamle. Tross alt. Kan man si til slutt.

*Marit Bunkholt er høgskolelektor ved Det praktisk-teologiske seminar
marit.bunkholt@teologi.uio.no*

På ukjente veier mot det uventede

*Preken på Kristi åpenbaringsdag
av Åste Dokka*

Det skjer hver dag. På hvert sykehus i Norge. I alle verdens landsbyhjem har det skjedd. Gjennom hele historien. Et barn er født. Det er så uendelig vanlig. Og så uendelig verdifullt. Verdens vanligste under. Det underet har vi feiret i julehøytida her i kirka, og det underet feirer vi også med dåp i dag.

Teksten vi leste forteller om det som kanskje er historiens mest berømte barselsvisitt. I etterkant av historiens kanskje mest berømte fødsel. Historien forteller om gjeterne, om engler. Og dagens tekst om noen vise menn, som kom for å besøke det nye barnet.

Dagen i dag er blitt kalt helligtrekongersdag. Nå bruker vi navnet Kristi åpenbaringsdag. Det er en dag for nysgjerrighet. For søken, reise, skuffelse og overraskelse.

Det er mange myter om de vise menn. At de var konger, at de var tre stykker. Men i teksten står det ingen ting om det. Men: Vi vet at de var utlendinger. Ikke jøder – for jøder tok ikke tegn fra stjernene. Altså tilhørte de en annen religion.

De må ha vært rike, for de hadde med seg fine gaver. Og også fordi de hadde råd til å legge ut på en lang reise som strengt tatt ikke var helt nødvendig. Og de må ha vært mektige, som fikk audiens hos Herodes.

De vise menn var fremmede, besøkende, i Betlehem. Og vi vet ikke stort om dem – de er fremmede for oss også.

Vi kjenner julas innhold: Gud kommer til oss. Gud velger å bli menneske, dele våre kår, komme oss i møte. De hellige tre kon-

gers dag er dagen da *mennesket* går Gud i møte. Guds bevegelse fra himmel til jord blir besvart: Mennesket beveger seg fra alle verdens hjørner og til Gud. Men det som er ganske interessant, er at vismennene går Gud i møte *uten å vite at det er det de gjør*. De søkte ikke Gud, men det var Gud de fant. Nysgjerrigheten driver dem ut i noe helt utenkelig, viser dem noe de ikke visste fantes.

Vismennene kan ikke ha ventet noen Messias, for de tilhørte ikke Israels Gud. De ventet antakelig en alminnelig konge – for først oppsøkte de Herodes' slott, den rikeste og mektigste. De trodde at jødernes konge måtte være der. Men slik var det ikke. Den kongen de kom for å hylle var annerledes enn verdens konger, var et annet sted enn de hadde trodd. Et lite og sårbart barn i fattigslige omgivelser.

Hadde jeg vært en vismann, en av dem som hadde lagt ut på denne reisen, hadde jeg blitt skuffa da jeg kom fram til stallen. Mulig jeg hadde spart gullet mitt til en annen og bedre anledning. Jeg tror ikke at jeg hadde skjønt hvem Jesus var. Jeg har lurt på om de vise menn også var skuffa. Om de ble oppgitt over at det var på grunn av en alminnelig fattiggutt de hadde gått den lange veien. Om Jesusbarnet var reisens antiklimaks.

Eller – kanskje de ante at noe var annerledes med denne gutten. Vi leser at de ble fylt av glede da de fant huset der han lå. Og noe fikk dem til å lytte til sine drømmer. For de tok en annen vei hjem. Etter møtet med Jesus var samspillet med den mektige Herodes over. Kanskje de gikk forandret fra barnets leie. Kanskje de skjønnte at det var noe, *noe*.

Uten å ha planlagt det og kanskje uten å ha visst om det, var vismennene de første til å se Guds ansikt. Det var de fremmede,

de som trodde annerledes og kom fra andre steder, som først oppdaget Guds selv-åpenbaring, som kunne vise jødene hvem deres Gud var. Kanskje de vise menn ble fylt av både skuffelse og glede foran krybben. De søkte en konge og fant en fattiggutt. De så en fattiggutt og fant Gud.

De vise menn er noen litt underlige figurer. Jeg vet med meg selv at jeg aldri ville ha reist noe sted på grunn av en stjerne. Jeg er for fornuftig. Jeg ville kanskje ikke en gang lagt ut på en reise mot et ukjent mål. Men på tross av dette vil jeg si det *er* noe høyst forbilledlig med vismennene. Eller kanskje heller: Det er noe illustrerende, noe svært talende, med det de gjør.

De er talende fordi de reiser uten å vite hvor de skal, fordi de finner noe de ikke vet hva er. Når alt kommer til alt er vel livet slik. Er ikke livet fullt av usikre reiser? Er ikke livet selv en reise med et uant mål? Er det noen av oss som vet helt hva vi driver med og hvorfor vi gjør det? Og kan vi beskrive betydningen av det vi fant, si hva vi lærte?

Det er noe nysgjerrig og åpent over de vise menn. De ser en stjerne og setter i vei. De handler med kroppen. Kanskje er det de som egentlig har skjønt det? Har skjønt at det å leve er å følge stjerner som bringer oss til ukjente steder. Og at det vi finner der overgår forventningene og skuffer oss på samme tid. At ingen har kontroll over virkeligheten.

Det er Kristi åpenbaringsdag. Dagen da Gud viser seg for menneskets øyne. Men ikke dagen da mysteriet blir løst, forklart og forståelig. Det er forskjell på en hemmelighet og et mysterium. Hemmeligheten slutter å være en hemmelighet når man får vite mer, når man pakker opp pakken kan man se hva som er i. Nysgjerrigheten er stillet. Mysteriet, derimot, fortsetter å være

underfullt også når man nærmer seg det. Det er like uforståelig og like tiltrekkelige når man får se mer. Jesusbarnet i krybben tilhører definitivt kategorien mysterium og ikke kategorien hemmelighet. Gud åpenbarer seg i Jesus. Men på en måte som ikke stiller nysgjerrigheten. Vi søker fortsatt det hellige, går, drevet av glansen av det mystiske, av framtid, av det som er innpakket i nattemørke og utilgjengelig.

Kristi åpenbaringsdag. Gud er ikke lenger fjern eller helt ukjent, men viser seg fram, er nær, på sitt mysteriøse vis. Gud og mennesket er stadig på vandring mot hverandre. Vi er stadig på nysgjerrig reise for å møte noe ukjent. Kanskje Gud finnes der framme ved enden? Eller kanskje Gud er på vandring sammen med oss.

Vismennene er forbilledlige. De tør å gå ukjente veier for å møte noe uventet. Klarer vi å se et under i det helt vanlige? Lar vi fremmede og annerledestroende lære oss noe om det vi anser som vårt? Setter vi oss i bevegelse, våger vi det ukjente, kan det hende at Gud åpenbarer seg på overraskende vis. La oss alle gå inn i stallen. Gi oss på leit etter Gud. Se hvilket under et lite barn bærer vitne om. Jula er tida hvor Gud kommer til jord. Åpenbaringstida er tida for å oppdage nettopp det. Nå avslutter vi jula, tar julepynnten ned. Begynner et nytt år, en ny reise inn i noe ukjent.

Ære være Den treenige Gud, Skaperen, Livgiveren og Frigjøreren, som var er og blir en sann Gud fra evighet og til evighet. Amen.

Holdt i Nordberg kirke, 7. januar 2007

*Åste Dokka er stipendiat ved
Det teologiske fakultet
aste.dokka@teologi.uio.no*

Makt på kne

Av Leif Bremer

Etterutdanningskurset ved PTS/TF i september 2008 hadde tittelen «Makt på kne» og stilte spørsmål etter «kjønn og makt i religion og profesjon».

En løpende sidesamtale var forståelsen av sjelesorg (og veiledning) både innen den pastorale praksis og i sjelesorgfaget. I en forstand handler dette også om makt – språkmakt og definisjonsmakt.

Sjelesorgfaget handler mer enn om sjelesorg slik vi umiddelbart forstår det, men om prestenes (og kirkens) møte med mennesker på flere arenaer enn i det «lukkede» rom mellom sjelsørger og «konfident». Mye av den rådende metodikken i sjelesorg (– og veiledning) har vært hentet fra psykologi og psykoterapi. Det er flere grunner til å stille spørsmål ved om psykoanalytiske begreper som f.eks overføring og motoverføring gir relevante forståelseshorisonter i sjelesorg/veiledningssamtalen. Etter min mening gir disse begrepene svært liten hjelp – i hvertfall når det gjelder sørgesamtalen. For sjelesorgsamtalen derimot kan begreper som f.eks overføring/motoverføring være adekvate.

Det er befriende at sjelesorgfaget og veiledning (etterhvert) henter modeller og metoder fra andre tradisjoner enn den terapeutiske. For meg har det vært fruktbart å bruke mer eksistensielle tilnæringsmåter med vektlegging av samtalens fenomenologi som et møte «her og nå».

Det er mulig at en slik forståelse av den sjelesørgeriske samtalen også er preventiv i forhold til maktmisbruk. Ved å arbeide med det åpenbare og unngå dunkle innsteg i det ubevisste blir også relasjonene mellom samtalepartnerne mer tydelige og «luftige» selv

om rommet er lukket.

Sjelesorgfaget arbeider med møtene som skjer mellom den ene og det andre i en kirkelig kontekst og kanskje særlig med de ulike samtalene som finner sted foran kasualiahandling. Jeg vil også mene det er viktig og interessant å reflektere over møtene som skjer både gjennom liturgi, forkynnelse og ... på kirkekaffen. Jeg hilser denne utvidelsen velkommen men jeg er skeptisk til at ordet sjelesorg brukes om disse møtene.

Å møte mennesker med respekt og gjensidighet er å møte dem åpent, og ikke med skjulte agendaer. Når en person ønsker en samtale med en prest om et viktig og ofte vanskelig spørsmål i livet ligger det til grunn en felles forståelse – eller det må skapes en felles plattform – av hva samtalen(e) er. Det kan her være viktig å avklare forskjellen mellom terapi og sjelesorg. For meg er det få grenser for hva en sjelesorgsamtale kan handle om, men det er viktig med et fokus på at samtalene foregår i et kirkelig rom og ikke i et terapeutisk. Rommet setter ramme og ikke tematikken. De personene som samtaler er en prest og en konfident, ikke en terapeut og en pasient. Samtidig kan det naturligvis være situasjoner hvor sjelesørgeren kan råde konfidenten til også å samtale om sine anliggender i andre rom, f.eks. i det terapeutiske.

En kasualiasamtale, f.eks en sørgesamtale, er ikke en sjelesorgsamtale, selv om den naturligvis kan ha sjelesørgeriske aspekter. Mange familier synes det er godt – og nytt – og fortelle om avdøde i sammenheng og sammen med en prest. Disse samtalene kan både være til trøst og aktualisering av smertefulle forhold i familien noe som igjen enkelte ganger kan føre til at pårørende tar kontakt etter sørgesamtalene for videre samtaler. Dette er klassisk sjelesorg hvor den

enkelte går fra «rollen» av å være pårørende i sørgesamtalen til å være konfident i sjelesorgsamtalen.

Sørgesamtalen har noen grunnleggende kjennetegn som skiller dem fra sjelesorgsamtalen. Det første er allerede nevnt: Samtalen dreier seg om å fortelle historien om en tredje part som ikke er tilstede – nemlig avdøde.

Men sørgesamtalen er ikke sjelesorg, fordi de pårørende som deltar ikke har bedt om det. Samtalen finner sted fordi noen er død, og med det har den et mål: å forberede den nært forestående begravelsen og særlig minneordene knyttet til denne.

Det kan også være viktig å betenke at disse samtalene ofte finner sted hjemme hos de pårørende, skjer ofte bare en gang og under helt spesielle omstendigheter.

Kasualiasamtalen er en kunst – i hvertfall et fag – som sjelesorgfaget kan under vise i og som er viktige situasjoner å drøfte i veiledningssamtalen. Det er bra at det er/ blir et viktig anliggende å arbeide med disse folkekirkelige knutepunktene – ikke minst også dåps- og vigselssamtalene, samtaler med konfirmanter og foreldre osv., som ofte dekker en vesentlig del av en prests hverdag til forskjell fra de mer spredte sjelesorgsamtalene. Men både av hensyn til prestens selvforståelse og respekt for «de andre» er det etter min mening viktig å besinne seg på samtalens «plass i livet» og ikke kalle noe for sjelesorg som ikke er det.

Dette handler også om makt.

*Leif Bremer er sokneprest i
Grønnåsen kirke i Tromsø
lei-olbr@online.no*

Det er dommedag i klimadebatten

Av Ole Jakob Løland

Mediene skaper klimaangst med dommedagsprofetier, klager enkelte stemmer i klimadebatten. Det har blitt skrevet at mediene krisemaksimering og overdrivelser gjør oss handlingslammet overfor miljøutfordringen. Er riktig at de såkalte dommedagsprofetiene passiviserer oss? Hva slags dommedag er dette?

En apokalyptisk tone har lagt seg over klimadebatten. Ord som dommedag, endetid og apokalypse dukker nå opp i media, i en skala vi kanskje ikke har sett siden atomtrusselen under den kalde krigen. Dette er begreper som står sentralt i den jødisk-kristne kulturarv. Eskatologi er læren om tidens siste ting eller ytterste grense, og kan spores tilbake til bibelske forestillinger. Men i dag anvendes eskatologien oftere i klimadebatten enn i Kirken. Hva har skjedd?

Kanskje gir eskatologien den sekulære debatten et språk for et alvor som debattantene ikke klarer å uttrykke på annen måte. Konsekvensene av klimeendringene kan bli så epokegjørende at de utgjør et være eller ikke være for menneskeheten.

Klimadebattens dommedagsbegrep kan vi forstå på ulike måter. En tolkning av begrepet kan vi knytte til den nevnte klimaangsten. Angst oppstår når vi mister følelsen av å kunne påvirke vårt eget liv. Den er skjebnens ektefødte barn, og klimaangsten næres av forskernes fremtidsscenarioer i tillegg til vår egen selvsentrerthet. Sammen retter de oss mot oss selv. Vi blir bekymret for hva som vil skje med oss i fremtiden.

Dommedagens apokalyptiske omvelt-

ninger blir her det som er synlig for enhver, slik isbjørnene som svømmer under ismeltingen kan sees på TV-skjermen. Disse synlige spektakulære omveltningene blir ifølge denne oppfatningen selve apokalypsen. Denne apokalypsen gir ingen ny forståelse av omveltningene og dreier heller ikke blikket vårt bort fra oss selv.

Den nevnte dommen kan i prinsippet be- regnes gjennom vitenskapelige prognoser. Den er altså forutsigbar, bare måleinstrumentene er gode nok, men er ute av stand til å forme historien. Den er bare en umenneskelig konstatering av en økologisk katastrofe. Umenneskelig, fordi den ikke gjør verden mer human. Tvert imot sprer den selvsentrerende angst.

En av mine oppgaver som prest er å tilbakevise denne typen passiviserende dommedagstolkninger. For den kristendommen som ikke gjør verden mer nestekjærlig, er ikke *kristen* dom. Den sanne eskatologien lammer oss ikke, men inspirerer oss til aktiv handling for andre mennesker.

Jeg mener filosofen Emmanuel Levinas gir oss nyttig veiledning når vi skal gjenoppdage dommedagens sanne betydning. Som jøde forsøker Levinas å oversette de bibelske profetenes dommedagsbegrep til filosofien, og hevder talen om dommedag misforstås når den oppfattes som en ren spådom om fremtiden. Det betyr at vi ikke får vite noe om endetid og dom gjennom naturvitenskapelige observasjoner som gir prognoser for jordens tilstand i fremtiden. Levinas' dommedag kan ikke festes til et måleinstrument eller forutsies, men kommer helt uventet gjennom den Andres ansikt.

Den Andres ansikt gjør inntrykk som menneskelig sårbarhet, nød og fattigdom. De menneskene som lider mest nød på grunn av klimaendringen kan derfor sies å være de

Andre. I vårt forhold til de lidende hevder Levinas det utsies en dom. Flomofrenes og tørkeofrenes lidelse er i seg selv en anklage og en moralsk dom over oss. Denne dommen er ingen domsavsigelse som utmåler en fengselsstraff for oss, men en vekkende anklage som gir oss et etisk ansvar. Noe må gjøres. Lidelsen må lindres.

Dommedag inntreffer altså ikke med værendringer og naturkatastrofer. Dommen er ikke å finne i klimaendringene, men i de menneskene som blir maktesløse ofre for dem. Klimaofrenes lidelser er en kristen dom over oss, uansett hvilke årsaker som måtte ligge klimaendringene. I hvilken grad værromskiftningene vi ser er menneskeskapte eller frembrakt av naturen selv, spiller ingen rolle i dette fundamentale møtet med offeret. Når vi står ansikt til ansikt roper offerets nød til oss uansett. Overdrives dette ropet i mediene? Er det slik at klimaofrenes lidelser ikke er så ille som mediene vil ha det? Bør man dekke over de menneskelige lidelsene for å unngå å skape klimaangst?

Kanskje oppstår angst. Men for hva? Hvem bekymres vi på vegne av? Bekymrer vi oss for å miste snødekte skiløyper og vår egen posisjon blant den globale overklassen i fremtiden? Eller bekymrer vi oss for de Andre som lider mest nå? Hva slags klimaangst er det man advarer mot? Kanskje vil noen føle seg handlingslammet av å høre om økende fattigdom som konsekvens av klimaendringene. Men appellen må uansett rettes. For vi har et ansvar, uansett årsakene til klimaendringene. Det er dommens tale. Det er kristen dom.

Ut fra dette fundamentale møtet med klimaofrene vil jeg oppmuntre Kirken til å gjenoppdage sin egen arv. Dette for å unngå at sekulære debattanter får hegemoni over det eskatologiske begrepsapparatet. I ste-

det burde Kirken bruke dette religiøse og retoriske arsenalet aktivt for å mobilisere og skape holdningsendringer i klimasaken. Dette er tross alt Kirkens egne begreper, og Guds skaperverk står på spill.

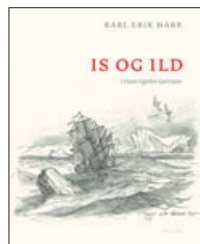
Derneft kan vi i Den norske kirke bruke den pågående gudstjenestereformen til å forme ritualene ut fra hensynet til det truede miljøet, selve Guds skaperverk. Den brasilianske økoteologen Leonardo Boff påstår at etikk uten religion ofte ender i moralisme. Jeg tror dette har gjenklang hos mange nordmenn, som opplever miljøbevegelsens mantra om å forurense mindre som nettopp moralisme, på grensen til elitisme. Fremskrittspartiets fremgang er bare ett symptom på dette. Boff sier vi må gjenvinne erfaringen av naturen som noe hellig, noe alle religioner har gjort siden menneskenes første ritualer vokste fram. Nå er tiden kommet for å gjenoppdage naturvennlige tradisjoner og fornye Kirkens ritualer ut fra hensynet til vår tids klimaofre. For ritualer er et fenomen som alltid vil utgjøre religionenes unike bidrag til den brede offentlige opinionen. Det bør være duket for dialog på tvers av religionene om klimatrusselen.

*Ole Jakob Løland er prest i Skøyen kirke i Oslo
ole.jakob.loland@oslo.kirken.no*

Folkebok om Hans Egede

Karl Erik Harr:
Is og ild. I Hans Egedes kjølvann.
Verbum 2008

Innbundet, 202 sider

**BOK
MELD
ING** I år er det 250 år sidan Hans Egede (1686-1758) – «Grønlands apostel» – døydde. Det er 300 år sidan han fekk misjonærkallet. Dette har vore markert både i Harstad, fødestaden hans, og i Lofoten der han var prest. Som ung prest i Kabelvåg, ein oktoberkveld i 1708 medan han gjekk for seg sjølv i «Tudzmørket», fall det han inn at han ein gong hadde lese «udi Norgis Besckrifvelse» om Grønland at det hadde vore kristne, kyrkjer og kloster der, «hvorfor jeg fick Begierlighed at viide, hvor dermed nu i denne Tid motte være Beskaffet.» Kveldsturen i Kabelvåg skulle bli avgjerande for Egedes liv. Den ville ideen om å leite etter menneske med norrønt opphav som hadde utvandra til øya, vart til eit kall. Og han fekk etter kvart også kona, Gjertrud Rask, med på misjonsplanane. Ho vart ei uvurderleg støtte i arbeidet.

Karl Erik Harrs biografi om Hans Egede har vorte ei spennande og levande fortelling om eit dramatisk liv. Eit viktig motiv for Harr har vore å løfte Egede fram frå gløymsla. I skulebøkene har ein lese om «Grønlands apostel», og det er stort sett det einaste folk flest forbind Egede med. Men kva inneber det? Harr vil at ein skal få vite meir: «Hvem var han, mannen under parykken og bak den sirlige pipekraven?»

Harr har vakse opp på same staden som

Egede, i Harstadgården bak Harstad sentrum. Det har vore med å gje forfattern viktige impulsar når han skriv om Egedes bakgrunn og oppvekst. Ei viktig kjelde som forfattern auser av er Egedes dagbok, utgjeven av Eilert Sundt – vår første sosiolog – i 1860. Basert på denne viktige kjelda gjev Harr eit levande og historisk truverdig bilete av Egede, både i ord og bilete. Han har utstyrt boka med om lag 40 illustrasjonar, etter inngåande studiar på Grønland. Dette gjev boka ein ekstra kvalitet som ei «folkebok» om Hans Egede.

Det gjekk lang tid før Egede fekk støtte til sine planar. Det kravde store ressursar å ruste ein ekspedisjon til Grønland. Kongen var ikkje utan vidare interessert. Egde fann det best å forlate Lofoten og dra til Bergen for betre å kunne arbeide med saka derifrå. Det lukkast han med tida å få skipa det Grønlandske Kompani av Bergens «eligerte menn». Velståande embetsmenn og kjøpmenn støtta prosjektet med pengar. Og like før Egede var på veg til Grønland, kom endeleg den økonomiske støtta frå kongen som Egede så lenge hadde vona på. 30. april 1721 var ekspedisjonen seglklar. At skipet heitte «Haabet» var på ingen måte tilfeldig. Egede, kona Gjertrud, dei fire borna deira og eit førtitals andre la ut på ei reise til det ukjende.

Harr skildrar den dramatiske overfarten og opphaldet på «Haabets Ø». Det skulle bli 15 år på Grønland. Egede ville omvende dei «vilde», som han sa. Men kor hadde han det frå, ideen om misjon? Det gjev Harr eigentleg ikkje noko svar på. Truleg hadde han møtt misjonstanken medan han studerte i København tidleg på 1700-talet. Her hadde pietismen byrja å få innpass, og med han tanken om misjon. Pietistiske misjonærar vart sende til kolonien Trankebar i India. Men

Egede var ikkje pietist. Misjonsmetoden hans var snarare prega av ortodoksien, med vekt på å undervise kva kristendom var, og kva det ville seie å vere kristen. Først etter ei slik grundig opplæring, var det forsvarleg med dåp. Difor tok det òg åtte år før han døypte den første inuitten. Det skapte vanskar då kongen sende to herrnhutiske misjonærar til Grønland for på hjelpe Egede i misjonsarbeidet. Dei hadde eit anna syn enn han på korleis misjonen skulle gå føre seg. Dei forkynte til vekking slik at inuittane skulle bli klar over at dei måtte omvende seg. Dette var for Egede ingen forsvarleg framgangsmåte, og det let han ikkje vere å fortelje dei. Egede var på ingen måte nokon saktmodig norsk misjonær. Harr teiknar bilete av ein viljesterk og til dels stridbar personlegdom.

I samband med presentasjonen av boka har Harr sagt at Egede var den første norske polarforskarer. Så lenge han var på Grønland, heldt Egede fram med å leite etter Østbygden, der han meinte at han ville finne etterkommarar etter norske vikingar. Vidare strekar Harr under at Egede la for dagen eit «moderne» syn i språkspørsmålet. Han ville lære seg inuittane sitt språk, fordi han meinte dei måtte få kristendommen på sitt eige språk. Og for å lære å kjenne kristendommen måtte dei òg lære å lese. Difor laga Egede eit skriftspråk. Og sonen Poul omsette katekismen til inuittane sitt eige språk.

Det var mange prøvingar i løpet av det 15 år lange opphaldet på Grønland. I 1733-34 braut det ut ein koppeepidemi som tok livet av mange. Egede og kona Gjertrud gjorde mykje for å hjelpe dei som var smitta. Merkeleg nok unngjekk begge å få sjukdommen. Men det røynde på kreftene til dei begge. Gjertrud, 13 år eldre enn mannen, døydde utsliten då epidemien var over,

i 1735. Egede sjølv fekk eit samanbrot. Året etter forlét han «Haabets Ø» og sette kursen for Danmark. Han hadde med kroppen til Gjertrud i kiste. Ho vart gravlagd ved Nicolai kyrkje i København.

Egede heldt fram å arbeide for Grønlandsmisjonen etter at han kom til Danmark. I 1737 gav han ut en *Kort Beretning om den grønlandske Missions Beskaffenhed*. Dette er den første prenta skildringa av norsk misjonsarbeid. Dei siste åra budde Hans Egede hos dottera og svigerpersonen, som var prest, i Stubbekøbing. Her døydde han 5. november 1758. På kista hans stod det skrive: «Berømmelig i Norge, Roesverdlig i Danmark, men udødelig i Grønland.» Det fortel noko om den posisjonen Grønlands apostel hadde blant grønlandarane. Men ettertida har klaga han for å øydeleggje den inuittiske kulturen og påtvinge inuittane ein framand religion. Harr peikar på at eskimo-samfunna alt var under omforming då Egede kom. Innverknaden frå Europa ville ha kome i alle tilfelle. Utan misjonen og Hans Egede kunne det ha gått verre. Han vann tilliten til folket. Berre det faktum at det offisielle språket på Grønland er inuittisk i dag viser eigentleg at Egede la opp til ein human politikk.

*Meldt av Hallgeir Elstad,
førsteamanuensis ved Det
teologiske fakultet
hallgeir.elstad@teologi.uio.no*